

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2014

Nikola Karasová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Nikola Karasová

**Lidový svaz – Zlatý úsvit: Vzestup řecké
krajní pravice v době krize**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Mgr. Nikola Karasová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

KARASOVÁ, Nikola. *Lidový svaz – Zlatý úsvit: Vzestup řecké krajní pravice v době krize*. Praha, 2014. 59 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vzestupem řecké krajní pravice v době globální ekonomické krize, konkrétně se zaměřuje na politickou stranu Lidový svaz – Zlatý úsvit. Tato strana působí na řecké politické scéně již od počátku osmdesátých let 20. století, přesto zaznamenala první kladné volební výsledky teprve po roce 2010. Na základě primárních a sekundárních zdrojů, včetně vlastních materiálů strany, práce analyzuje ideologická východiska a praktickou politiku Zlatého úsvitu s cílem tuto stranu klasifikovat, najít příčiny jejího nedávného úspěchu a představit ji v kontextu řecké, ale i evropské krajní pravice. Měla by proto odpovědět na otázku, jaké postavení má Zlatý úsvit v rámci řecké politické scény, potažmo mezinárodní krajněpravicové scény, a jaká jsou jeho specifika a charakteristické znaky.

Abstract

This thesis is concentrating on the rise of the far-right in Greece during the global financial crisis. Specifically it focuses on the political party named Golden Dawn which is present in the Greek party system since the beginning of the 1980's, yet it did not gain positive electoral results earlier than in 2010. Based on primary and secondary sources, including the materials of the party, this thesis analyzes the ideological foundations and practical politics of Golden Dawn with the aim to classify it, to find the causes of its recent political success and to present it in the context of Greek and European far-right. It answers the question what the position of Golden Dawn is on the Greek political

scene or on the international far-right scene, secondly what specifics and characteristic features it has in comparison to other far-right formations in Greece and in Europe.

Klíčová slova

Řecko, krajní pravice, extremismus, radikalismus, Zlatý úsvit, ekonomická krize, Nikos Michaloliakos

Keywords

Greece, far-right, extremism, radicalism, Golden Dawn, economic crisis, Nikos Michaloliakos

Rozsah práce: 57 normostran, 102.960 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. 7. 2014

Nikola Karasová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této bakalářské práce Mgr. Janu Charvátovi, M.A., Ph.D. za jeho rady při zpracování projektu, i samotné práce.

[Zde vložte projekt práce.]

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	5
PROHLÁŠENÍ.....	7
OBSAH.....	1
ZKRÁCENÁ OZNAČENÍ ŘECKÝCH POLITICKÝCH STRAN.....	2
ÚVOD.....	3
1. KRAJNÍ PRAVICE V POLITICKÉ TEORII A PRAXI.....	7
2. HISTORICKÝ VÝVOJ ŘECKÉ KRAJNÍ PRAVICE.....	10
3. LIDOVÝ SVAZ - ZLATÝ ÚSVIT.....	17
3.1 Vznik a vývoj strany.....	18
3.2 Organizační struktura strany.....	21
3.3 Programatika strany.....	25
3.4 Symbolika strany.....	31
3.5 Volební zisky a voliči strany.....	32
3.6 Politické kauzy a pozice strany v řeckém stranickém systému.....	36
3.7 Zahraniční vazby strany.....	40
4. LIDOVÝ SVAZ – ZLATÝ ÚSVIT V KONTEXTU SOUČASNÉ EVROPSKÉ KRAJNÍ PRAVICE.....	42
ZÁVĚR.....	46
SUMMARY.....	49
POUŽITÁ LITERATURA.....	50

Zkrácená označení řeckých politických stran

ANEL	Nezávislí Řekové (<i>Anexartiti Ellines</i>)
DIMAR	Demokratická levice (<i>Dimokratiki aristera</i>)
EP	Národní tábor (<i>Ethniki parataxi</i>)
EDE	Národní demokratický svaz (<i>Ethniki dimokratiki enosi</i>)
EK	Národní strana (<i>Ethniki komma</i>)
ELAM	Národní lidová fronta (<i>Ethniko laiko metopo</i>)
EM	Helénská fronta (<i>Elliniko Metopo</i>)
EPEN	Národní politický svaz (<i>Ethniki politiki enosis</i>)
KKE	Komunistická strana Řecka (<i>Kommounistiko komma Ellados</i>)
LAOS	Lidová ortodoxní výzva (<i>Laikos orthodoxos synagermos</i>)
ND	Nová demokracie (<i>Nea Dimokratia</i>)
PASOK	Panhelénské socialistické hnutí (<i>Panelliniko sosialistiko kynima</i>)
PATRIIS	Vlastenecká aliance (<i>Patriotiki symmachia</i>)
POLAN	Politické jaro (<i>Politiki Anixi</i>)
SYRIZA	Koalice radikální levice – Sjednocená společenská fronta (<i>Synaspismos rizospastikis aristeras – enotiko koinoniko metopo</i>)
XA	Lidový svaz – Zlatý úsvit (<i>Laikos syndesmos – Chrysi Avgi</i>)

Úvod

Ve své moderní historii čelil řecký stát značné politické a ekonomické nestabilitě. Ke konsolidaci demokracie v rámci tamního politického systému bylo možné přistoupit prakticky teprve po pádu vojenské diktatury v roce 1974. V následujícím období došlo ke stabilizaci řecké politické scény a rovněž řecké hospodářství se začalo vyvíjet poměrně optimisticky (Bellou 2003, 161-157). Náhlý příchod ekonomické krize v roce 2009, již ovšem v řeckém případě předcházela dlouhodobá politická krize, způsobil řecké společnosti šok a hluboce ji poznamenal. Zadlužený řecký stát byl nucen přijmout zahraniční finanční půjčku a přistoupit na tvrdá úsporná opatření, která se bolestivě dotkla především ekonomicky nejslabších sociálních vrstev a mladé generace, tedy sociálních skupin již tak zasažených ekonomickou krizí (Lyrintzis 2005, 254).

V reakci na špatnou politickou a hospodářskou situaci se řecká společnost rychle radikalizovala. Sociální hnutí požadující zásadní politické změny zažila obrovský rozmach, veřejné protesty záhy nabyly obrovských rozměrů a mnohdy získaly i násilný charakter. V době ekonomické krize se dále vyhrotil také poměr mnohých Řeků vůči ilegálním imigrantům, jejichž počet v zemi v posledních letech neustále rostl. V řecké společnosti se tak nebývale rozvinuly rasistické a xenofobní nálady (Karasová 2014, 63-68). S následnou změnou chování řeckých voličů oslabily po parlamentních volbách roku 2012 hlavní politické strany a naopak posílily strany extremistické, radikální, populistické a antiimigrační (Georgiadou a Rori 2013, 323).

Po vypuknutí ekonomické krize v Řecku zaznamenala prudký politický vzestup také krajněpravicová politická strana Lidový svaz – Zlatý úsvit (*Laikos syndesmos – Chrysi Avgi; XA*). Ačkoli tato strana působila na řecké politické scéně již od počátku osmdesátých let 20. století, teprve v několika posledních letech získala významnější politický vliv. Svým rasistickým a populistickým programem a rétorikou se výrazně odlišuje od ostatních politických stran v Řecku, zároveň ale sdílí podobné charakteristiky s některými extremistickými uskupeními v západní Evropě. Specificky ovšem činnost XA vzbudila obavy především proto, že její členové jsou podezíráni z účasti na celé řadě trestných činů a v minulosti neváhali při prosazování vlastních idejí použít násilí.

Studiu krajní pravice, a obecněji extremismu, bylo v odborné literatuře věnováno již mnoho prostoru. I nadále zůstává toto téma velice společensky závažné a zasluhuje si proto pozornost nejen politologů, ale odborné veřejnosti vůbec. Problematika pravicového i levicového extremismu v současné době hraje zcela zásadní roli ve vývoji řeckého politického systému a mocenský vzestup extremistických a radikálních stran v zemi nepochybně představuje hrozbu pro fungování tamní demokracie. V době ekonomické krize se navíc ukázalo, jak destabilizující faktor představují pro chod Evropské unie a eurozóny vnitřní problémy jejich jednotlivých členských států. Nárůst extremistických nálad v Řecku, stejně jako v dalších evropských zemích, tak může mít vážné implikace též pro EU jako celek.

Tato bakalářská práce je jednopřípadovou politologickou studií, která analyzuje ideologická východiska a praktickou politiku XA s cílem tuto stranu klasifikovat, najít příčiny jejího nedávného úspěchu a představit ji v kontextu řecké, ale i evropské krajní pravice. Měla by proto odpovědět na otázku, jaké postavení má XA v rámci řecké politické scény, potažmo mezinárodní krajněpravicové scény, a jaká jsou jeho specifika a charakteristické znaky. Teoretickému zakotvení tématu se věnuji v první kapitole, kde si zároveň definuji používané pojmy a poukazuji na problémy spojené s jejich praktickým použitím. V tomto ohledu jsem se rozhodla ve své práci využít teoretických přístupů politologů Case Muddeho (Mudde 2002) nebo Daniela Albertazziho (Albertazzi a McDonell 2008), kteří na rozdíl od jiných autorů upřednostňujících Sartoriho teorii antisystémové strany (Sartori 2005) rozlišují mezi pojmy extremismus a radikalismus. Důvodem tohoto výběru je především snazší a přesnější aplikace uvedených termínů na řeckou politickou realitu.

Na část zaměřenou na teoretická východiska předkládané bakalářské práce navazuje historický úvod, který ve stručnosti představuje vývoj a postavení krajní pravice na politické scéně novodobého řeckého státu. Smyslem této kapitoly je vytvořit faktografický podklad pro následnou analýzu politické činnosti XA, s jehož pomocí bude možné stranu zasadit do celořeckého kontextu a poukázat na její konkrétní charakteristiky, pro něž se vymyká předchozímu vnitropolitickému vývoji země. Ve třetí a nejobsáhlejší kapitole provádím analýzu historie XA, jeho organizační struktury, programu, symboliky, volebních výsledků, pozice strany v rámci řeckého stranického systému a jejích zahraničních vazeb na podobně ideologicky orientované politické

subjekty. Tímto způsobem se ve své analýze pokouším obsáhnout všechny aspekty politické činnosti XA, o jejichž vyhodnocení s ohledem na současnou evropskou krajní pravici se snažím v rámci poslední kapitoly.

Co do původu zdrojů ve své bakalářské práci používám literaturu psanou převážně v angličtině a řečtině, dále jsem využila několik českých, německých a francouzských publikací. Vycházím jak z primárních zdrojů statistické povahy, především z volebních výsledků a průzkumů veřejného mínění, tak z materiálů některých řeckých politických stran, pochopitelně především XA, které jsou dostupné na jejich internetových stránkách. Dále pracuji s informacemi získanými z tisku, přičemž výčet použitých článků je v seznamu literatury uveden odděleně od primární a sekundární literatury.

V teoretické části předkládané bakalářské práce vycházím z publikací velkého množství domácích a zahraničních autorů. Výzkum v oblasti extremismu a radikalismu má ze zjevných historických příčin velkou tradici v Německu a v Itálii. Na tomto místě bych chtěla zmínit především souborné práce německých politologů Eckharda Jesseho a Toma Thiemeho (2011) a Ralfa Melzera a Sebastiana Serafina (2011), protože obě obsahují i případovou studii věnovanou Řecku, z italských autorů pak teoretické práce již zmíněného politologa Daniela Albertazziho (Albertazzi a McDonell 2008) a socioložky Donatelly della Porta (Caiani, della Porta a Wagemann 2012). Jedním z nejvýznamnějších odborníků na pravicový extremismus, rasismus a populismus je v současné době nizozemský politolog Cas Mudde, zanedbatelný ovšem není ani český přínos ke zkoumání politického extremismu. Vedle četných případových a přehledových studií vznikly v ČR i publikace teoretického charakteru, kupříkladu knihy Stanislava Balíka a Michala Kubáta (2012) nebo Jana Charváta (2007).

V řeckém akademickém prostředí je teoretický výzkum v oblasti extremismu a radikalismu zatím poměrně marginální záležitostí, výjimku ovšem tvoří řečtí odborníci působící na zahraničních univerzitách. Mezi nimi pak vyniká kupříkladu politoložka Vassiliki Georgiadou, která je autorkou několika studií o současné řecké krajní pravici (Georgiadou 2013; Georgiadou a Rori 2013). Za zmínku dále stojí články kyperského politologa Antonise A. Ellinase (2013) a řeckého politologa Eliase Dinase (et al. 2013) o politické činnosti XA nebo publikace řeckých politologů Aristose Doxiadise a Manose Matsaganise (2012) zabývající se populismem a xenofobií na současné řecké politické

scéně. O klasifikaci nejdůležitějších krajněpravicových subjektů v Řecku a zasazení řecké problematiky do západoevropského kontextu se pokusil řecký politolog Giannis I. Kolovos (2005), který navíc ve své knize podobně jako Albertazzi a Mudde pojmově rozlišuje mezi krajní a radikální pravicí. Jeho publikace, podobně jako nedávná studie Lazara Miliopoulose (2011) o současné řecké krajní pravici, se ovšem téměř nezmiňuje o činnosti XA. V době jejich vzniku byl totiž význam této strany stále ještě minimální. Zatím jediná kniha o XA, která pochází z pera řeckého novináře Dimitrise Psarrase (2012), jednak postrádá charakteristiky odborné publikace, jednak je do jisté míry tendenční s ohledem na levicovou politickou orientaci jejího autora.

Závěrem je nutné poznamenat, že drtivá většina prací o XA byla napsána řeckými autory, neboť velká část primárních zdrojů a především vlastní materiály této strany jsou dostupné pouze v řeckém jazyce. Za hlavní přínos této bakalářské práce lze proto označit skutečnost, že se zabývá v českém prostředí dosud nezpracovanou problematikou a k analýze používá rovněž řecké primární a sekundární zdroje.

1. Krajiné pravice v politické teorii a praxi

Problematické krajiné pravice a činnosti uskupení s krajinépravivcovým politickým programem bylo v odborné literatuře věnováno již mnoho prostoru, přesto dosud nepanuje shoda na přesné definici tohoto pojmu. Podobná situace nastává také v případě termínu extremismus. Pojmy „extrém“ či „extrémní“ (z lat. *extremus*), jejichž význam se blíží slovům „nejkrajinější“, „nejvzdálenější“ nebo „nejzazší“, lze podle Charváta a dalších českých politologů chápat jako takovou pozici na středolevé ose, která „je nejvíce vzdálená od politického středu“ (Charvát 2007, 9; podobně Strmiska 1998, 29; Mareš 2003, 20). Podle Balíka a Kubáta je extremismus „souborem názorů, idejí, požadavků nebo chování, které jsou ‚krajiné‘ vůči aktuálnímu rozložení sil nebo převládajícímu názoru“ (Balík a Kubát 2012, 15-16; podobně již Funke 1978, 21).

Praktické použití termínu politický extremismus, či krajiné levice a krajiné pravice, navíc skýtá řadu problémů. Mnozí západoevropští autoři se shodují, že existence bezpočtu různých definic extremismu a neschopnost nalézt konsensus ohledně možné klasifikace jeho konkrétních projevů souvisejí s vlivem veřejného diskurzu a jeho tendencí vytvářet zjednodušený pohled na svět (Caiani, della Porta, Wagemann 2012, 4-5; Merkl 2003, 4; Sirinelli 1998, 5-19). Navíc bývá extremismus nezřídka zneužíván k diskreditaci politických stran či politiků, přičemž ti mohou ve výsledku tvořit značně heterogenní skupinu (Mudde 2002, 10). Podle Kubáta a Balíka vedou politické invektivy pojmově spjaté s extremismem, stejně jako neodborné používání tohoto termínu médií, k radikalizaci politiky a společnosti a „posilování negativních emocí vůči politikům a politickým institucím“ (Balík a Kubát 2012, 13).

Většina teoretiků zabývajících se studiem extremismu se jej pokusila definovat v protikladu k termínu demokracie. Kupříkladu Downs se ve své práci soustředil na otázku netolerance extremistických uskupení, která podle něj v současné západní společnosti, jejíž fungování je do značné míry postaveno právě na principu vzájemné tolerance, představují rušivý prvek (Downs 2012, 1-4). Jesse a Thieme považují extremismus za ideologický protipól demokratického právního státu, jehož existenci extremisté z principu odmítají a usilují o jeho omezení, modifikaci či odstranění.

Extremismus lze podle nich proto interpretovat jako odmítnutí demokratických hodnot, principů, práv, nebo institucí (Jesse a Thieme 2011, 15). Podobné definice extremismu lze nalézt také u Charváta, nebo u Fialy, který tento pojem používá ve smyslu „ideologie nebo aktivity směřující proti demokratickému zřízení“ (Fiala 1998, 11; podobně Charvát 2007, 13).

Posledně uvedený přístup do značné míry vysvětluje, proč je extremismus často používán jako synonymum k pojmu antisystémovost (Strmiska 1998, 31). Podle Sartoriho lze totiž politickou stranu označit za antisystémovou tehdy, když „podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici“ (Sartori 2005, 136-137). Zaměňování obou pojmů Sartori kritizuje s tím, že z hlediska pojetí extremismu jako krajní ideologické pozice na pravolevé ose nelze jednoznačně určit, zda antisystémové strany jsou extremistické, nebo radikální (Sartori 2001, 79-90). Další komplikace nicméně vyplývá ze skutečnosti, že nahrazení stávajícího politického systému jinou alternativou nemusí znamenat, že výsledný režim bude automaticky nedemokratický (Charvát 2007, 9). Podle Muddeho pak antisystémová uskupení útočí pouze na „některé ze základních institucí nebo hodnot liberálně demokratických systémů v Evropě“, přičemž je lze rozlišit na ta, která odmítají demokracii, a ta, která zpochybňují pouze určité významné prvky těchto systémů (Mudde 2006, 178).

Přístupy k řešení tohoto problému jsou různé, kupříkladu Sartori navrhuje rozlišovat mezi pojmy „extremismus“ a „extrémnost“. Zatímco extremistické strany spojuje s antidemokratičností, extrémní strany mohou být podle něj pouze velmi ideologicky vzdálené ostatním uskupením na politické scéně, v zásadě ale kvůli tomu nemusejí být antisystémové (Sartori 2001, 79-80). Jiní autoři ovšem trvají na rozlišování pojmů radikalismus a extremismus (srov. Mudde 2002, 5-16; Albertazzi a McDonell 2008, 3-4). Z jazykového hlediska je slovo radikalismus odvozeno od slova „kořen“ (lat. *radix*), přičemž radikalismus lze chápat jako jednání nebo řešení, které „jde ke kořenu“ (Charvát 2007, 10). Podle Balíka a Kubáta se stejně jako u extremismu také v případě radikalismu jedná o krajní pozici ve vztahu k ostatním politickým stranám, od nichž se chce radikální subjekt co nejvíce odlišit (Balík a Kubát 2012, 16). Významově je radikalismus ale často spojován s politickými názory, jejichž realizace by podle některých politologů na rozdíl od extremismu nevedla k likvidaci demokratického ústavního systému, patrně by ale způsobila zásadní společenské změny (Fiala 1998, 11;

Kolovos 2005, 49-57; Charvát 2007, 13). Z tohoto důvodu může být radikalismus pojímán dokonce jako určitý mezistupeň mezi demokracií a extremismem (srov. Mareš 2003, 33).

Nejasnosti plynou rovněž z užívání pojmů pravicový a levicový extremismus. Zatímco pravicová forma extremismu v sobě zahrnuje řadu různých politických směrů od ultrakonzervativního nacionalismu, přes pravicový populismus po neofašismus a neonacismus; levicový extremismus souhrnně označuje celé spektrum levicových ideologií, především ovšem anarchismus, komunismus a trockismus (Charvát 2007, 18). Za hlavní rozdíl mezi levicovým a pravicovým extremismem bývá označován jejich odlišný postoj k otázce lidské rovnosti. Krajněpravicová uskupení mají tendenci popírat rovnost lidí ve společnosti a nadřazovat vlastní národ, etnikum, nebo rasy nad ostatní, kupříkladu v podobě nacionalismu, etnocentrismu nebo rasismu (Mudde 2002, 10-11). Naopak krajnělevicové skupiny pojmají otázku rovnosti absolutně: zatímco komunismus prosazuje rovnost na úkor svobody jedince, anarchismus s cílem zabránit omezování osobní svobody rovnou odmítá jakoukoli formu státnosti (Mareš 2003, 21-22).

S ohledem na nejednoznačnost spojenou s používáním pojmů extremismus, radikalismus, krajní levice a krajní pravice k nim ve své bakalářské práci budu přistupovat s opatrností a se zřetelem k výše zmíněným problematickým bodům. Z důvodu snazšího použití těchto pojmů v rámci zkoumaného tématu jsem se rozhodla upřednostnit přístup Muddeho, popřípadě Albertazziho, před teorií antisystémové strany formulované Sartorim (Mudde 2002; Albertazzi a McDonell 2008; Sartori 2005). Z tohoto důvodu budu termínem extremismus označovat krajní a mnohdy také antisystémové politické postoje, zatímco pojem radikalismus budu aplikovat výhradně na krajní, ale nikoli antisystémové postoje. Hranice mezi teoretickým vymezením obou termínů je bezesporu tenká, zároveň je ale třeba si uvědomit, že také program a rétorika jednotlivých politických subjektů procházejí určitým vývojem a změnami. Právě tato skutečnost bude mít značný význam v následujících kapitolách této bakalářské práce. Ačkoli má XA jako krajněpravicové politické uskupení již více než třicetiletou historii a během svého působení byl ovlivněn řadou jiných podobně ideologicky orientovaných subjektů, voličsky dokázal uspět teprve před několika lety, a to s programem přímo reagujícím na aktuální vnitropolitickou situaci Řecka.

2. Historický vývoj řecké krajní pravice

Ideologie krajněpravicových politických sil v novodobém řeckém státě má svůj základ v řeckém nacionalismu 19. a počátku 20. století, který byl úzce spjat se snahou o realizaci Velké myšlenky (*Megali idea*), tj. vytvoření velkého Řecka v jeho maximálních etnických hranicích, a o dosažení sjednocení všech Řeků v jednom státě (*enosis*) (Hradečný 2009, 309-310).¹ Historie utváření moderní řecké společnosti je plná politické nestability a konfliktů, přičemž politické strany, stejně jako politické instituce dlouhodobě trpěly nedostatkem legitimacy (Kapetanyannis 1991, 191-193). V období následujícím po Národním rozkolu (*Ethnikos dichasmos*) roku 1915 začala do politického dění velmi aktivně vstupovat řecká armáda, jejíž příslušníci se mnohokrát stali iniciátory státních převratů a později i krajněpravicových diktatur.²

Slabost politických stran a institucí nahrávala mnohem více mocenskému vzestupu armády, než činnosti politických subjektů na krajní pravici. V meziválečném období sice vzniklo několik krajněpravicových uskupení inspirovaných především myšlenkami nacionálního socialismu, ta se ale nedokázala společensky etablovat a jejich politický vliv zůstal minimální (Kapetanyannis 1991, 193). Takový osud potkal kupříkladu Stranu svobodomyšlných (*Komma ton eleftherofronon*) generála Ioannise Metaxase a řeckého diktátora z let 1936 až 1941 (tzv. diktatura „čtvrtého srpna“), kterou se Metaxas po svém nástupu k moci dokonce rozhodl spolu s ostatními politickými stranami rozpustit, protože pro něj nepředstavovala žádnou politickou oporu (Papacosma 2007, 181). Metaxasův režim kladl velký ideologický důraz na antikomunismus, nacionalismus, pravoslaví, vůdcovský princip a do značné míry také na korporativismus, a jeho vláda nesla mnohé znaky charakteristické pro západoevropské fašistické režimy (Vitáková 2010, 113). Pro ideologii Metaxasovy diktatury bylo dále charakteristické, že zcela postrádala irredentistický program, nebyla

¹ Podobu řeckého nacionalismu výrazným způsobem ovlivnila debata o identitě řeckého národa a jeho vztahu k vlastní minulosti, zejména k antice a Byzanci. Argumentem na podporu Velké myšlenky se stal pojem *ellinismos*, označující řečtví nebo všechny Řeky (Hradečný 2009, 309-310, 320, 351; podobně Clogg 1992, 47-100).

² Národní rozkol, v obecném smyslu konflikt mezi royalisty a republikány, byl způsoben roztržkou mezi liberálním a prodohodovým ministerským předsedou Eleftheriem Venizelem a proněmecky orientovaným králem Konstantinem ohledně účasti Řecka v první světové válce (Hradečný 2009, 376-382).

antisemitská a z hlediska řecké zahraničněpolitické orientace Metaxas inklinoval k zemím západní Evropy, a nikoli k mocnostem Osy (Karasová 2011, 22).

Dominantní úlohu v politickém směřování země hrála řecká armáda také v době po ukončení řecké občanské války (1946-1949), která byla završena vítězstvím politické pravice a naprostou marginalizací politické levice a která tak dále prohloubila existující rozpory uvnitř řecké společnosti. Formálně v zemi sice začala vládnout liberální koalice, ve skutečnosti politický vývoj země usměrňovala úzká skupina osob, které bylo možné označit za vítěze občanské války. Podle Hradečného působil „pod vnějším povrchem demokratického státního zřízení a politického pluralismu [...] ‚paralelní‘ státní systém autoritářského, extrémně pravicového typu“, který byl řízený královským dvorem a představiteli armádních a policejních složek (*parakratos*) (Hradečný 2009, 479-480). Padesátá léta tak sice představovala období relativní politické stability, ale pouze za cenu zavedení policejního režimu, zastrasování stoupenců levice a šíření násilí prostřednictvím tajných krajněpravicových polovojenských skupin napojených na bezpečnostní služby státu (Xenakis 2012, 439-440). Když demokratizační a liberalizační úsilí ministerského předsedy Georgia Papandrea v první polovině šedesátých let 20. století začalo podryvat pozice stávajícího režimu, jeho vláda byla sesazena za přímé asistence krále Konstantina II. a s pomocí ozbrojených složek státu a zmíněných polovojenských organizací (Kapetanyannis 1991, 197-198).³

Následnou politickou krizi se rozhodla ukončit opět armáda nastolením tzv. plukovnícké junty (1967-1973), jejímž hlavním představitelem se stal plukovník Georgios Papadopoulos. Junta přímo ideově navazovala na Metaxasovu diktaturu, jinak ale byly její politické představy v podstatě mlhavé, omezovaly se na vágní rétoriku o národní bezpečnosti a o úpadku řecké společnosti, kterou je třeba „ozdravit“ (Hradečný 2009, 509). Junta nikdy nedokázala vytvořit skutečné politické hnutí, ani získat podporu širší veřejnosti, ačkoli iniciovala vznik několika polostátních organizací, které jí měly pomoci vybudovat mocenskou základnu, a udržovala poněkud rozporuplný vztah s představiteli Strany 4. srpna (*Komma tis 4 Avgoustou*) Konstantina A. Plevrise, v řeckém prostředí nechvalně proslulého popíráním holocaustu (Kapetanyannis 1991, 198-199).

³ Jednalo se především o tajnou službu označovanou jako Státní informační agentura (*Kratici ypiresia pliroforion*; KYP) a konspirační organizace důstojníků Svatý spolek řeckých důstojníků (*Ieros desmos ellinon axiomatikon*; IDEA) a Národní svaz mladých důstojníků (*Ethniki enosis neon axiomatikon*; EENA) (Hradečný 2009, 505).

Mnohé krajněpravicové politické subjekty v Řecku se v období po pádu junty a návratu země k demokracii v roce 1974 hlásily k odkazu zmíněných dvou diktatur a výsledky jejich činnosti si dodnes stoupenci krajní pravice často značně idealizují (Miliopoulos 2011, 156). Vhodným příkladem je politická strana Národní politický svaz (*Ethniki politiki enosis*; EPEN), kterou roku 1984 z vězení založil hlavní iniciátor junty Papadopoulos (Hradečný 2009, 548). Volební zisky EPEN, který ve svém silně antikomunisticky zaměřeném programu prosazoval osvobození čelných představitelů junty a návrat krále, byly ovšem zcela minimální a strana přežívala na okraji zájmu veřejnosti až do roku 1996, kdy byla rozpuštěna (Kolovos 2005, 81-83; podobně Miliopoulos 2011, 154; Davis 1998, 167).⁴ Většího významu, než jakého dosáhl samotný EPEN, postupně nabyla mládežnická organizace strany, Mládež EPEN (*Neolea EPEN*), mezi jejímiž členy vyrostla řada nových osobností řecké krajní pravice. Jednalo se například o Makise Voridise, budoucího vůdce Helénské fronty (*Elliniko Metopo*; EM), a zejména pak o Nikose Michaloliakose, předsedu v současné době parlamentní politické strany Zlatý úsvit (Ellinas 2013, 4; Georgiadou 2013, 85).

Po pádu junty v roce 1974 zůstala řecká krajní pravice dlouho rozdrobena na větší množství stran s nepatrným politickým vlivem (Miliopoulos 2011, 153-154). Tato uskupení byla buď následně pohlcena nejsilnější pravicovou stranou, tj. konzervativní Novou demokracií (*Nea Dimokratia*; ND), nebo zůstala dál zcela na okraji zájmu voličů.⁵ Podobně tomu bylo u Národního demokratického svazu (*Ethniki dimokratiki enosi*; EDE), který se v období těsně po pádu junty ostře vymezoval vůči politice konzervativní vlády Konstantina Karamanlise a požadoval restauraci monarchie, ve volbách ale nebyl schopen uspět (Ellinas 2013, 1, 3). Roli kritika následující vlády ND převzal monarchisticky a antikomunisticky orientovaný Národní tábor (*Ethniki parataxi*; EP), který sice dokázal v parlamentních volbách roku 1977 získat 6,7 procenta hlasů, přesto v příštích letech většina jeho členů přešla právě k ND (Davis 1998, 166-167). V roce 1981 kandidovala samostatně v řeckých parlamentních volbách a ve volbách do Evropského parlamentu Strana pokrokových (*Komma tov proodeftikon*), do níž přestoupila řada radikálnějších členů Národního tábora. Strana uspěla pouze ve

⁴ S návratem k demokracii v roce 1974 byla v Řecku vyhlášena republika, pozn. aut.

⁵ Právě ND jako nejsilnější pravicová politická strana byla jako jediná schopná absorbovat množství velmi odlišných nacionalistických a monarchistických skupin, aniž by ovšem přijala jejich politický program. Z její strany se jednalo o předem připravenou strategii, v jejímž výsledku mělo dojít k oslabení krajněpravicového tábora a zvýšení jejich vlastních volebních zisků (Georgiadou 2013, 80-84).

volbách do Evropského parlamentu, v němž získala jedno křeslo (Kolovos 2005, 74-76; Georgiadou 2013, 85).

V centru zájmu řecké krajní pravice se vždy nacházela problematika vztahů Řecka s jeho sousedy na Balkáně, přičemž v posledních desetiletích se mnohokrát stala podnětem k nárůstu nacionalistických nálad v zemi. K hlavním profilujícím tématům většiny krajně pravicových uskupení patřila otázka nezávislosti a politického uspořádání Kypru a řecký postoj vůči tureckým teritoriálním nárokům v Egejském moři. V devadesátých letech 20. století v souvislosti s postupující dezintegrací sousední Jugoslávie a obecně s kolapsem východního bloku vyvstaly, resp. byly oživeny další územní spory. Největší ohlas bezesporu získal řecko-makedonský spor o název a další národní atributy nově vytvořeného makedonského státu (Hradečný 2009, 570-571). Ve stejné době došlo i ke zhoršení řecko-albánských vztahů, mimo jiné kvůli otázce postavení řecké menšiny žijící na jihu Albánie. Řecká irredentistická organizace Fronta za osvobození severního Epiru (*Metopo apelevtherosis voriou Ipirou*; MAVI), která prosazovala program znovusjednocení řeckých obyvatel severního Epiru s mateřskou zemí, byla v rámci řeckého krajněpravicového tábora výjimečná zejména tím, že ve svém politickém boji byla ochotna využívat všech nástrojů, včetně terorismu (Miliopoulos 2011, 165).

Vzestup řeckého nacionalismu první poloviny devadesátých let přesto nevedl k posílení pozic krajní pravice. Ta naopak spíše ještě oslabila, protože voličské hlasy, které by jí jinak byly logicky určeny, dokázala získat nově vzniklá národně konzervativní strana Politické jaro (*Politiki Anixi*; POLAN). Roku 1993 ji založil Antonis Samaras, tehdy již bývalý člen ND, který byl předtím odvolán z funkce ministra zahraničí Mitsotakisovy vlády pro své příliš radikální postoje v tehdy již velmi vyhroceném sporu s Makedonií (Davis 1998, 168-169; podobně Hradečný 2009, 572).⁶ I tak lze devadesátá léta považovat za určitý mezník ve vývoji řecké krajní pravice, s nímž odešla její „stará a tradiční“ podoba (Georgiadou 2013; 86). Část nacionalistického tábora totiž začala požadovat celkovou ideologickou obnovu hnutí a oproštění se od témat spojených s juntou a jejími představiteli. V tomto období v nacionalistických kruzích pochopitelně nejvýrazněji rezonovala makedonská otázka,

---

⁶ V současné době (od června 2012) Antonis Samaras vykonává funkci ministerského předsedy koaliční vlády ND a PASOK, jejímž partnerem byla zpočátku též DIMAR (Doxiadis a Matsaganis 2012, 17, 26-28).

novou platformu pro spolupráci na krajní pravici ale nabídlo též téma antiimigrační politiky. V souvislosti s rozpadem komunistického bloku na Balkáně čelilo Řecko na počátku devadesátých let 20. století velké imigrační vlně, a to zejména z Albánie. V posledních letech pak zemi trápil příliv ilegálních přistěhovalců z Afriky a Asie, kteří přicházejí přes obtížně kontrolovatelnou východní hranici s Tureckem (Doxiadis a Matsaganis 2012, 33). Na politické scéně se tak následně objevila dvě malá uskupení, Národní strana (*Ethniki komma*; EK) a již zmiňovaná Helénská fronta Makise Voridise, která se roku 2000 spojila ve volební koalici s novou Plevrisovou politickou stranou První linie (*Proti Grammi*) (Ellinas 2013, 4). Volební zisky zmírněných stran ovšem nikdy nepřesáhly jedno procento hlasů (Miliopoulos 2011, 154).

První výraznější úspěchy na krajní pravici zaznamenala až politická strana Lidová ortodoxní výzva (*Laikos orthodoxos synagermos*; LAOS) založená roku 2000 novinářem, bývalým poslancem ND a „athénským Le Penem“ Georgiose Karatzaferisem (Ellinas 2012, 129-132; Hradečný 2009, 593-594).⁷ Tato strana zvolila jednoznačně populistický konzervativní politický program, který se odvolával na řecké národní zájmy a pravoslavné kulturní hodnoty Řeků s cílem chránit řecký národ, jeho víru, historii a identitu (Ellinas 2013, 5). LAOS sama sebe označila za demokratickou, vlasteneckou, lidovou a „helénocentrickou“ stranu, jejíž politika nachází inspiraci v řeckém duchu, hodnotách a kultuře (LAOS 2012). Právě úzká provázanost státu a církve, řecké identity a pravoslavné víry byla z hlediska ideologických východisek LAOS velmi důležitá (Kolovos 2005, 102-108). LAOS zastávala procírkevní stanoviska v celé řadě otázek, stavěla se například striktně proti provádění potratů a sňatkům osob stejného pohlaví. V oblasti vnitřní politiky se dále vyznačovala xenofobní antiimigrační politikou a požadovala okamžité vyhoštění všech ilegálních imigrantů ze země (Georgiadou 2013, 88). Strana se profilovala jako ekonomicky liberální, zcela v souladu s populistickým duchem své politiky nicméně požadovala boj proti globalizaci a moci velkých bank a světa kapitálu (Georgiadou 2013, 88; podrobněji Tsiras 2012). Z hlediska zahraničněpolitické orientace prosazovala nacionalistický postup především vůči Turecku, Albánii a Republice Makedonii, který byl ideologicky podpořen expanzionistickým programem požadujícím obnovení teritoriálního rozsahu Řecka z počátku 20. století a doplněn o požadavek dalšího vyzbrojování státu. Ve vztahu k EU

---

⁷ Slovo *laos* je z novořečtiny překládáno jako *lid* nebo *národ*, pozn. aut.

byla LAOS spíše euroskeptická, což je dáno jejím silným konzervatismem a nacionalismem (Miliopoulos 2011, 155-156). Za pozornost stojí rovněž skutečnost, že LAOS učinila řadu vstřícných kroků vůči sympatizantům plukovnícké junty, když kupříkladu usilovala o propuštění jejích hlavních představitelů (Doxiadis a Matsaganis 2012, 29).

Na půdu řeckého parlamentu vstoupila LAOS poprvé po parlamentních volbách roku 2007, dobrého výsledku pak dosáhla ještě v parlamentních a evropských volbách roku 2009, kdy získala 5,6 procenta, resp. 7,2 procenta hlasů (Ypourgio Esoterikon 2014). Následný rozpad dosavadního řeckého stranického systému, který se plně projevil ve dvojích parlamentních volbách roku 2012 a který byl výsledkem prohlubující se společenské krize v zemi, se dotkl rovnou měrou LAOS, stejně jako mainstreamových politických stran. LAOS ztratila značnou část svých voličů již tím, že v květnu 2010 v parlamentu podpořila přijetí memoranda o zahraniční finanční pomoci zadluženému řeckému státu a zavedení náročných úsporných opatření. Navíc tato strana v letech 2011 až 2012 spolupracovala s ND a Panhelénským socialistickým hnutím (*Panelliniko sosialistiko kynima*; PASOK) v rámci koaliční vlády Loukase Papadimose, která pro Řecko vyjednala druhou dohodu o půjčce spojenou s novými úsporami (Ellinas 2013, 5). V konečném důsledku LAOS ve dvojích volbách roku 2012 získala pouhých 2,9 procenta, resp. 1,6 procenta hlasů, nepřekročila tak tříprocentní klauzuli a nedostala se znovu do parlamentu (Ypourgio Esoterikon 2014).

Právě postoj politických stran k řešení ekonomické krize v Řecku se v této době stal naprosto určujícím prvkem jejich programu a faktorem rozhodujícím o výsledcích voleb. V roce 2012 zaznamenal značný volební úspěch nejen Zlatý úsvit, jemuž je tato bakalářská práce věnována především, ale i politická strana Nezávislí Řekové Panose Kammenose (*Anexartiti Ellines*; ANEL). Tato nacionalistická formace, která vznikla teprve v únoru 2012 odštěpením od ND, postavila svůj program téměř výhradně na požadavku jednostranného odstoupení Řecka od memoranda o finanční pomoci a odmítnutí dalších úsporných opatření (ANEL 2012). ANEL se dále profilovali jako antiimigrační strana odmítající koncept multikulturalismu (Doxiadis a Matsaganis 2012, 15). Zatímco v květnu 2012 získali Nezávislí Řekové 10,6 procenta hlasů, již v opakovaných volbách v červnu 2012 se jejich celkový zisk snížil na 7,5 procenta

hlasů (Ypourgio Esoterikon 2014). Přesto si udrželi pozici čtvrté nejsilnější parlamentní strany a překonali tak i volební výsledek Zlatého úsvitu.

3. Lidový svaz - Zlatý úsvit

Krajněpravicový Zlatý úsvit působí na řecké politické scéně již několik desetiletí, přesto až do místních voleb roku 2010 představoval zcela marginální politické uskupení. I proto byl jeho pokračující razantní politický vzestup, který následoval po volebním úspěchu strany ve dvojích parlamentních volbách roku 2012, mnohými přijat s velkým překvapením. XA se začal prezentovat jako jediná skutečná opozice tehdejšího řeckého režimu, která po celou dobu své politické činnosti setrvala mimo parlament a díky tomu zůstala „nezkažená“ mocí a skandály (Psarras 2012, 35-36; podobně Ellinas 2014, 15-16). Strana si dokázala získat důvěru voličů zklamaných z politiky vládnoucích stran v době rostoucího sociálního napětí v řecké společnosti a v atmosféře všeobecné nespokojenosti s ekonomickým stavem země. Nezanedbatelný vliv na zvolení poslanců XA do řeckého parlamentu měla vleklá politická krize v zemi, která vedla k zásadním změnám poměru sil uvnitř stranického systému. V neposlední řadě souvisel úspěch strany s imigrační krizí v Řecku a její činností v oblastech s vysokou koncentrací ilegálních imigrantů.

Vedle těchto možných příčin volebního úspěchu XA lze nalézt také obecnější a systémovější vysvětlení vzestupu krajní pravice po roce 2000. Jednoznačně zde totiž existuje spojitost mezi ním a politickými proměnami, které proběhly uvnitř hlavní pravicové strany ND přibližně v posledních dvou dekadách. Již bylo zmíněno, že v minulosti byla tato strana schopna začlenit do svých struktur různá krajněpravicová uskupení a částečně také integrovat do svého programu nacionalistická politická témata. Činila tak především v reakci na prudký politický vzestup PASOK v osmdesátých letech 20. století a ve snaze získat podporu dalších segmentů řecké společnosti (Pieridis 2009, 10-11). S nástupem Kostase Karamanlise ml. do čela ND v roce 1997 ND zvolila středovou orientaci a začala se důrazně vymezovat vůči krajní pravici. Tím fakticky umožnila její následný politický rozmach (Lyrintzis 2005, 254).

3.1 Vznik a vývoj strany

Zlatý úsvit vznikl již roku 1980 kolem svého zakladatele a současného předsedy Nikose Michaloliakose jako nacionalistická skupina vydávající stejnojmenný časopis (Psarras 2012, 35-36). V únoru 1983 získal XA podobu politické organizace s nacionalistickou, rasistickou a populistickou rétorikou, která se otevřeně hlásila k ideologii nacionálního socialismu (Georgiadou 2013, 92; podobně Ellinas 2013, 5-6). Již na počátku roku 1984 ovšem časopis XA přestal vycházet a následně došlo i k utlumení aktivní politické činnosti celé organizace, údajně z důvodu úředního nátlaku a kvůli obviněním, že XA disponuje zbraněmi a plánuje jejich použití k provádění nelegální činnosti (Psarras 2012, 47). Nutno dodat, že mnozí jeho členové měli již v této době za sebou kriminální minulost. Kupříkladu Michaliolakos (nar. 1957), který je vystudovaný matematik, bývalý voják a autor několika ideologických a pseudohistorických publikací, se mezi řeckými nacionalisty pohyboval již od mládí, kdy vstoupil do Strany 4. srpna, a v souvislosti se svým politickým angažmá byl několikrát zatčen (Ellinas 2013, 10; podobně Miliopoulos 2011, 154). V sedmdesátých letech si dokonce odpykával trest za ilegální držení zbraní a výbušnin ve vězení Korydallou, kde se seznámil s vězněným představitelem plukovnické junty Georgiose Papadopoulosem.⁸

V roce 1984 Papadopoulos jmenoval Michaloliakose předsedou již zmiňované Mládeže EPEN, mládežnické organizace právě vzniklé Papadopoulosovy politické strany (Psarras 2012, 47-51). V následujícím období se proto řada členů XA začala v EPEN angažovat. K úřední registraci XA jako politické strany došlo teprve roku 1994, kdy se poprvé zúčastnil voleb, konkrétně do Evropského parlamentu (Georgiadou 2013, 90). Podle Georgiadou převzal XA v prvních letech své existence strukturu a cíle, které jsou vlastní organizacím tzv. Nové pravice, zejména francouzskému uskupení GRECE (*Groupement de recherches et d'études pour la civilisation européenne*).⁹ XA tak do

⁸ Po pádu plukovnické diktatury začaly různé krajněpravicové organizace terorizovat řeckou společnost, a to například bombovými útoky nebo fyzickými útoky na novináře a své politické protivníky. V roce 1979 bylo jádro těchto aktivistů, včetně Michaloliakose, zatčeno a odsouzeno k trestům odnětí svobody v různé délce trvání. Podle Xenakisové se později objevilo tvrzení, že ve stejné době Michaloliakos figuroval na výplatní listině řecké Národní informační služby (*Ethniki ypiresia pliroforion*), nicméně nikdy nebylo potvrzeno (Xenakis 2012, 440).

⁹ GRECE je ethnonacionalistická platforma založená roku 1968 francouzským publicistou Alainem de Benoistem, pro kterou je charakteristický obdiv k novopohanství a ke germánské a nordické kultuře (Georgiadou 2013, 90).

značné míry upustil od úzké spolupráce s krajněpravicovými uskupeními „starého typu“, především s Plevrisovou Stranou 4. srpna a EPEN (Georgiadou 2013, 91).

V souvislosti s rozpadem komunistického bloku na Balkáně a následným posílením nacionalismu v sousedních zemích byl řecký stát nucen zaujmout jasné stanovisko v celé řadě zahraničněpolitických otázek, a ani řecká společnost se posléze neubránila nárůstu nacionalistických nálad. Především řecko-makedonský spor byl jedním z hlavních motivů oživení činnosti XA, stejně jako jiných krajněpravicových uskupení v zemi (Ellinas 2013, 5-6). Dalším stimulem rozvoje strany se v této době stal problém přílivu několika stovek tisíc albánských imigrantů, kteří hromadně odcházeli ze své vlasti a ilegálně přecházeli hranice s cílem začít v Řecku lepší život. Dodnes si Řekové toto období spojují s nárůstem kriminality, příchod Albánců proto tehdy ve společnosti probudil silné xenofobní nálady (Doxiadis a Matsaganis 2011, 25).

Velký význam pro řecký krajněpravicový tábor měla otázka budoucnosti rozpadající se Jugoslávie. Oficiálně řecká vláda zaujala k jugoslávskému konfliktu neutrální postoj, přesto nezakrytě sympatizovala se Srbskem Slobodana Miloševiče.¹⁰ Do války v Bosně se zapojilo několik polovojenských jednotek složených ze stoupenců řecké krajní pravice. Po svém prvním stranickém sjezdu v roce 1990 se rovněž Zlatý úsvit uchýlil k organizaci vlastních vojenských vystoupení (Georgiadou 2013, 92). Strana vyslala přibližně sto dobrovolníků, kteří v květnu 1995 působili pod velením Ratka Mladiće ve Vlasenici poblíž Tuzly. Podle Miliopoulose bylo v září téhož roku pět členů této skupiny odměněno řádem Bílého orla, který převzali z rukou vůdce bosenských Srbů Radovana Karadžiće (Miliopoulos 2011, 165). Skupina stoupenců XA byla údajně přítomna rovněž při masakru ve Srebrenici (Georgiadou 2013, 92).

Na řecké vnitropolitické scéně devadesátých let se XA snažil prezentovat jako výhradně nacionalistická strana a zbavit se tak neonacistické nálepky, záhy ale naopak čelil novým obviněním z nacistické propagandy (Psarras 2012, 250-251). Hlavními tématy jeho politické agendy se stala migrace a také kriminalita, kterou strana dávala do přímé souvislosti s nárůstem počtu přistěhovalců v zemi (Georgiadou 2013, 92). Již v této době byla strana spojována s fyzickými útoky proti imigrantům a sympatizantům radikální levice. Politicky motivované násilí ze strany XA dosáhlo svého tehdejšího

---

¹⁰ Mitsotakisova vláda usilovala o zachování jugoslávské federace jako prevence vytvoření samostatného makedonského státu. Řecko a Srbsko historicky pojí přátelské vztahy upevněné tradicí společné pravoslavné víry a kultury. Po započetí válečného konfliktu v Bosně se řecké nacionalistické kruhy postavily na stranu bosenských Srbů (Hradečný 2009, 565-568; podrobněji Michas 2002).

vrcholu v roce 1998, kdy skupina jeho členů za účasti místopředsedy strany Antoniose Androutsopoulou zapříčinila smrt jednoho levicově orientovaného studenta a vážně zranila další dvě osoby. Teprve v roce 2006 byl hlavní obviněný Androutsopoulos dopaden a odsouzen k 21-letému trestu odnětí svobody, z něhož ale ve vězení strávil pouhé tři roky, poté byl opět propuštěn (Ellinas 2013, 6; podobně Psarras 2012, 122-133).

V letech 2005 až 2007 byla politická činnost XA opět přerušena a většina jeho členů začala spolupracovat s jinými nacionalistickými skupinami v rámci Vlastenecké aliance (*Patriotiki symmachia*, PATRIS), na jejímž založení v roce 2004 měli hlavní podíl právě představitelé XA. Cílem PATRIS bylo patřičné sjednocení roztržité řecké krajněpravicové scény.¹¹ Na šestém sjezdu XA v roce 2007 bylo rozhodnuto o obnovení činnosti strany a její samostatné kandidatuře v nadcházejících parlamentních (2009) a místních volbách (2010) a ve volbách do Evropského parlamentu (2009) (Ellinas 2013, 6). Toto rozhodnutí, stejně jako předchozí spolupráce s Plevrisovou krajněpravicovou První linií ve volbách do Evropského parlamentu v roce 1999, ale straně nepřineslo žádný užitek (Miliopoulos 2011, 154) Zásadní průlom ve volebních ziscích XA přišel až v místních volbách roku 2010, které straně otevřely dveře ke vstupu do parlamentu o dva roky později.

Za dobu své činnosti XA spolupracoval s řadou různých řeckých krajněpravicových subjektů a osobností. Vedle již zmiňovaného Plevrise a jeho dvou uskupení, Strany 4. srpna a První linie, byl XA v kontaktu rovněž s Georgiosem Karatzaferisem, předsedou strany LAOS (Georgiadou 2013, 91). Mimo první časopis Zlatého úsvitu z počátku osmdesátých let vznikl v okruhu členů strany internetový nacionalistický časopis a rádio s názvem Protiútok (*Antepithesi* 2014). Strana je navíc člensky propojena se skinheadskou hudební skupinou *Iron Youth*, která se otevřeně hlásí k ideologii nacionálního socialismu a udržuje kontakty s podobnými subjekty na mezinárodní neonacistické scéně (Iron Youth 2014; též Miliopoulos 2011, 164-165).

---

¹¹ Ve funkci předsedy Vlastenecké aliance vystupoval Dimitrios Zafiropoulos. Mezi významnými členy strany, kteří dnes patří k hlavním představitelům Zlatého úsvitu, byli například Ilias Kasidiaris a Nikos Michaloliakos (Georgiadou 2013, 96). Slovo *patris* znamená vlast, pozn. aut.

3.2 Organizační struktura strany

Hledisko organizační struktury je v případě XA stejně jako u jiných extremistických politických stran pozoruhodné a poměrně zajímavé. Je ovšem třeba zdůraznit, že si velmi chrání detailnější informace týkající se jeho vnitřní organizace a členů. Přesto lze jednoznačně prohlásit, že strana disponuje velmi rozpracovanou organizační strukturou s jasnou stranickou hierarchií a silným vůdcem v čele (Dinas et al. 2013, 2). Dlouhou dobu nebyl znám ani přesný obsah stanov strany, která je zveřejnila na svých webových stránkách pod názvem „Skutečné stanovы Zlatého úsvitu“ až v září 2013, aby tak čelila politickým a mediálním útokům následujícím po vraždě řeckého antifašisticky orientovaného rappera Pavlose Fyssase (Stanovy XA 2013). Podle *The Guardian* tato událost vzápětí vedla k obvinění několika členů XA policií z podílu na této vraždě a dalších kriminálních činech („Golden Dawn arrests“ 2013). Vedle tohoto dokumentu lze vycházet také z práce kyperského politologa Antonise A. Ellinase, kterému se již dříve podařilo získat vnitrostranické materiály Zlatého úsvitu přímo od jeho vedení (Ellinas 2013, 10-11).

Nejvyšším orgánem XA je stranický sjezd (*Synedrio*), který se schází každé tři roky s cílem stanovit hlavní principy politického programu a strategie strany a jehož závěry jsou závazné pro všechny členy strany (Stanovy XA 2013, čl. 12, odst. 1). Na sjezdu je volen generální tajemník (*Genikos grammateas*) a ústřední výbor strany (*Kevdriki epitropi*). Delegáty, kterých je celkem tři sta, na sjezd vysílají jednotlivé stranické buňky, které zároveň představují základní organizační jednotku strany (Ellinas 2013, 10). V období mezi stranickými sjezdy zastává úlohu nejvyššího orgánu strany sám generální tajemník, jehož rozhodnutí jsou pro ostatní vrstvy stranické hierarchie závazná. Nikos Michaloliakos, který je svými spolustraníky titulován jako vůdce (*Archigos*), stojí na samém vrcholu stranické hierarchie. Disponuje rozsáhlými pravomocemi při jmenování členů strany na vnitrostranické posty a má rozhodující slovo při výběru kandidátů na volební listiny XA. O síle jeho postavení svědčí rovněž fakt, že jeho funkční období je na sjezdech prodlužováno automaticky, pokud se většina přítomných nevysloví pro uskutečnění nových voleb (Ellinas 2013, 11; podobně Stanovy XA 2013, čl. 16-17).

Vedle sjezdu a generálního tajemníka lze v organizační struktuře XA za důležité označit následujících pět stranických orgánů. V první řadě jde o ústřední výbor, který sdružuje generálního tajemníka a šedesát volených členů strany. Ústřední výbor se podílí na vytváření stranické politické linie a má mimo jiné pravomoc jmenovat Etický výbor (*Epitropi deontologias*), Kontrolní výbor (*Epitropi elegchou oikonomikon*) a Výbor pro posouzení potenciálních nových členů (*Epitropi axiologisis ypopsifion veon melon*) (Stanovy XA 2013, čl. 10, 18-19). Posledním důležitým orgánem je Politická rada (*Politiko symvoulio*), která je poradním a výkonným sborem generálního tajemníka, jímž je rovněž jmenována (Ellinas 2013, 11). Generální tajemník má právo kteréhokoli člena rady kdykoli odvolat (Stanovy XA 2013, čl. 21, odst. 2).

Zatímco Etický výbor vyhodnocuje a schvaluje podobu vystupování členů strany na veřejnosti, a případně se věnuje jejich disciplinárním přestupkům, hlavním úkolem Kontrolního výboru je dohled nad financováním činnosti strany (Ellinas 2013, 11). Příhláškami žadatelů o členství ve straně se pak zabývá Výbor pro posouzení potenciálních nových členů, který je sestaven z pěti členů ústředního výboru strany jmenovaných jejím generálním tajemníkem na tříleté funkční období. Výbor se schází minimálně jednou měsíčně a předsedá mu vždy nejstarší z jeho členů (Stanovy XA 2013, čl. 5, odst. 4).

Členem strany se může stát pouze „řecký občan nebo etnický Řek, který sdílí ideologické a politické postoje strany a dovršil 18 let věku“ (Stanovy XA 2013, čl. 4, odst. 1). K přijetí do strany je navíc nutné předložit doporučení minimálně od dvou jejích stávajících členů. Každý nový člen musí aktivně pracovat pro stranu po dobu nejméně jednoho roku, teprve poté získává aktivní a pasivní volební právo v rámci vnitrostranických voleb (Stanovy XA 2013, čl. 5-6). Z interview Antonise A. Ellinase s generálním tajemníkem strany Nikosem Michaloliakosem vyplývá, že v roce 2013 Zlatý úsvit registroval přibližně tři tisíce členů, a ačkoli po volebním vítězství roku 2012 zaznamenal ze strany veřejnosti větší zájem o členství, výraznější rozšiřování svých řad údajně neplánoval (Ellinas 2013, 11). Tato strategie neplatila minimálně v případě množství míst, kde má dnes Zlatý úsvit své zastoupení. V reakci na vlastní volební úspěch byla strana v měsících následujících po svém vstupu do řeckého parlamentu nepochybně nucena vytvářet nové organizační struktury. Podle *The Economist* vznikly její stranické buňky prakticky ve všech významných regionálních centrech a strana také

dále prohlubovala své kontakty s krajněpravicovými stranami v zahraničí („Immigrants as scapegoats“ 2012).

Z hlediska regionální organizační báze strana disponuje třemi typy jednotek, a to oblastními organizacemi (*periferiaki organosi*), místními organizacemi (*topiki organosi*) a tzv. ostatními oblastními strukturami, jinak nazývanými křídla strany (*lipas periferiakes domes* nebo *pteryges*) (Stanovy XA 2013, čl. 11, odst. 1). Místní organizace jsou vytvářeny na základě dekretu schváleného ústředním výborem strany, jehož rozhodnutí se vždy opírá o žádost podepsanou nejméně dvaceti členy strany, kteří jsou zároveň obyvateli příslušné obce nebo jiné územní jednotky. Povinností místní stranické buňky je zvolit si svého předsedu nebo tajemníka, který bude plnit úlohu zástupce centrálních orgánů strany na lokální úrovni (Stanovy XA 2013, čl. 26, odst. 1-5). Oblastní organizace představují vyšší organizační celky sdružující místní buňky daného regionu. Každá oblastní organizace je řízena pětičlennou radou, kterou jmenuje opět ústřední výbor strany z předsedů místních organizací (Stanovy XA 2013, čl. 27, odst. 1-4).¹² Tzv. stranická křídla může zřídit ústřední výbor s cílem zlepšit organizaci, koordinaci a efektivitu činnosti členů strany, a to na základě konkrétních aktivit, např. profesních, vědeckých, společenských, sportovních, nebo ekologických (tzv. zelené křídlo, *prasini pteryga*) (Stanovy XA 2013, čl. 28, odst. 1).¹³

Ke zlepšení organizace činnosti Zlatého úsvitu slouží i jeho přidružené organizace, především se jedná o sdružení členek strany s názvem Fronta žen (*Metopo gynekon*) a o mládežnickou organizaci strany, Frontu mládeže (*Metopo neoleas*). Fronta žen se pokouší aplikovat myšlenky Zlatého úsvitu na otázky postavení ženy ve společnosti a její role ve veřejné a soukromé sféře a vytvořit tak ideologický základ, který by mohla dále šířit mezi potenciálními voličkami strany. Na svých webových stránkách Fronta žen nabízí vedle ideologických článků o řecké historii, filosofii a o nacionálním socialismu i příspěvky o rodině a výchově dětí, či dokonce o vaření a kosmetice (Metopo gynekon 2014).

Karakoulaki míní, že Zlatý úsvit vytvořil svou ženskou organizaci pouze proto, aby se stal atraktivnějším pro veřejnost a pro své voliče: Fronta žen v podstatě nereprezentuje zájmy žen, nepodporuje jejich práva, ani politickou rovnost, naopak

¹² V současné době existuje třináct oblastních organizací XA, a to v oblastech Attika, Centrální Makedonie, Východní Makedonie-Thrákie, Ipirus, Thesálie, Jónské ostrovy, Západní Řecko, Centrální Řecko, Peloponés, Severní a Jižní Egeis a Kréta („Periferiakes organosis“, XA 2014).

¹³ Více o spojení programu XA a ekologie na „Prasini pteryga“ (2014).

ženy představuje v jejich tradičních rolích manželek a matek, jejichž hlavním posláním je přivést na svět další generaci „etnicky řeckých dětí“ (Karakoulaki 2012). Praktický význam žen ve vnitrostranickém životě XA je skutečně marginální. Od červnových voleb roku 2012 stranu v parlamentu zastupuje jediná žena z celkových osmnácti poslanců, přičemž se jedná o manželku předsedy strany, Eleny Zarouliu, která působí rovněž na pozici členky komise pro evropské záležitosti („Vouleftes“, Vouli ton Ellinon 2014).

Jistá míra manipulace a účelovosti je v ideologii ženské organizace XA patrná: na jednu stranu Fronta žen brojí proti ženské emancipaci a požaduje návrat k tradičním rodinným hodnotám a patriarchálnímu společenskému uspořádání, na druhé straně oslavuje zásluhy žen-bojovnic a jejich roli v řecké historii, a to nejen ve starověké Spartě, nýbrž paradoxně i v domácím antifašistickém odboji za druhé světové války, a vyzývá své členky, aby následovaly jejich příkladu (Karakoulaki 2012). Věrnější obraz postoje XA k ženám, než jaký nabízí jeho ženská organizace, poskytl útok Iliase Kasidiarise, poslance strany a jejího tiskového mluvčího, na političku Komunistické strany Řecka (*Kommounistiko komma tis Ellados*; KKE) Lianu Kanelli, k němuž podle *Kathimerini* došlo v přímém přenosu během politické debaty v televizním studiu v období mezi dvojitými volbami roku 2012 („Via Chrysis Avgis on camera“ 2012). Tento případ napadení političky, veřejností velmi sledovaný, byl nečekaně brutální. Někteří komentátoři ho interpretovali jako snahu Kasidiarise svou politickou protivnici veřejně ponížit a zastrašit (Karakoulaki 2012).

Druhou významnou přidruženou organizací XA je Fronta mládeže, která představuje aktivistické křídlo strany, starající se o její propagaci, distribuci letáků a pořádání společných akcí. Prostřednictvím svých mladých členů začal XA pronikat do prostředí řeckých středních škol s cílem vychovat pro svou ideologii nové stoupence. Podle *The Economist* vyvolal na jaře 2013 značné pobouření odborné veřejnosti projekt strany zaměřený na výuku historie pro děti základních škol, která akcentovala nacionalistický přístup k výkladu řeckých dějin a další ideologické momenty charakteristické pro XA a jeho rétoriku („Golden Dawn's 'national awakening' sessions“ 2013).

K úspěchu Fronty mládeže a extremistické ideologie XA u mladých Řeků do značné míry přispěl negativní společenský vývoj v Řecku posledních let. Řecká mládež

totiž patří mezi ty společenské skupiny, které byly v zemi nejvíce zasaženy globální ekonomickou krizí. Míra nezaměstnanosti mladých lidí v Řecku dlouhodobě dosahuje úrovně vyšší než 50 procent, a v současnosti je vůbec nejvyšší v rámci EU (European Commission 2013). Mezi mladými lidmi se z tohoto důvodu začaly šířit pocity deziluze a beznaděje, přičemž mnozí autoři poukazují na skutečnost, že poprvé od druhé světové války budou životní podmínky nové generace horší, než jaké byly za jejich rodičů (Marvakis et al. 2013, 4).

Závěrem je třeba upozornit na skutečnost, že organizační struktura XA obsahuje nejen některé znaky typické pro krajní pravici, jako je tomu v případě stranické hierarchie a charismatického vůdcovství. Navíc je velmi podobná klasickému vnitřnímu uspořádání komunistických stran především s ohledem na terminologii organizace strany a existenci stranických buněk na lokální úrovni. V tomto bodě se ale XA příliš neliší od praxe jiných krajněpravivových stran v Evropě (Ellinas 2013, 11).

3.3 Programatika strany

Vnitrostranické dokumenty charakterizují XA jako „lidové hnutí věřící v ideologii nacionalismu, které se nachází v první linii boje proti národ hubícím memorandu,¹⁴ proti populačním změnám způsobeným miliony ilegálních imigrantů, stejně jako proti rozpadu řecké společnosti, systematicky prosazovanému stranami stávajícího režimu a stranami takzvané levice“ (Stanovy XA 2013, čl. 2). Vládnoucí systém, který byl nastolen po pádu vojenské diktatury v roce 1974, strana označuje za „národní zradu“ a požaduje potrestání s ním spojených politiků. Nazývá je zrádci národních zájmů a zloději, neboť Řeky na místo slibované prosperity dovedli k „ekonomické katastrofě“ (XA 2012c). Řecká ekonomická krize představuje podle XA „špičku ledovce“ všeobecného úpadku řecké společnosti, národa, řectví (*ellinismos*) a tradičních hodnot Řeků. Za viníky tohoto negativního stavu označuje jednak cizí, ale i domácí politické síly, přičemž ty druhé podle něj nelze považovat za skutečné Řeky, neboť jim chybí

¹⁴ Memorandum se mluví o memorandem o porozumění, které bylo v květnu 2010 podepsáno řeckou vládou a představiteli organizací *Troiky* (EU, ECB, MMF). Na jeho základě přistoupila řecká vláda k realizaci politiky úspor a masového propouštění pracovníků ve veřejném sektoru (Ellinas 2013, 5).

národní uvědomění.¹⁵ Jedině XA údajně dokáže navrátit řeckému národu jeho ztracenou hrdost: „[...] proti tomuto úpadku, za obrození našeho národa a za zlatý úsvit řečtví se bijí bojovníci a bojovnice lidového nacionalistického hnutí“ (XA 2012a).

XA o sobě prohlašuje, že není pouhou politickou stranou. Představuje totiž „naději, že řečtví přežije v této těžké době“: „Je to tajemný hlas krve, který po tisíce let až dodnes přetrval v nezměněné podobě, aby pozvedl Řeky, probudil jejich [národní] vědomí a vedl je vstříc jejich osudu“ (XA 2012c). Ellinas upozorňuje, že XA staví na roveň termíny stát a národ, občanství a etnicita, *demos* a *ethnos*: ideologická koncepce strany tedy počítá nejen s vyloučením obyvatelstva neřeckého původu ze společného státu, ale i s požadavkem celkové radikální proměny řecké společnosti (Ellinas 2013, 7). Ideologii nacionalismu považuje strana za nejvyšší dobro a nazývá ji „jedinou pravou revolucí“ (XA 2012a). Jelikož má podle ní zajistit obnovu společenských, morálních a duchovních hodnot, musí se stát rovněž ideovým vzorem pro vytvoření nového typu společnosti a jedince. Konečným cílem XA je nastolení spravedlivého státního zřízení (*politeia*), v němž si všichni řečtí občané budou rovni před zákonem a kde zákon bude všemi ctěn (XA 2012b).

V programových prohlášeních XA se objevuje více různých definic pojmu národ, který je kupříkladu chápán jako „společenství osob se společným původem, jazykem, způsoby, náboženstvím a kulturou“ (XA 2012a). Stejně často ale strana zdůrazňuje i biologické pojetí národa: „Národ spočívá v uvědomění si rasy [a] lidového společenství. Národ představuje hlavní myšlenku a víru naší ideologie“ (XA 2012a). A na jiném místě prohlašuje: „Národ pro nás znamená především rasu, krev [a] původ“ (XA 2012b). Biologický základ je v ideologii strany považován za základní aspekt určující příslušnost k národu a řecká „rasa“ se podle ní vyznačuje zcela konkrétními povahovými charakteristikami (Ellinas 2013, 7-8). V souladu s „řeckým ideálem“ strana od svých stoupenců vyžaduje, aby žili morálně a ctnostně, přičemž čest považuje z hlediska etiky za nejvyšší hodnotu (XA 2012b). Dnešní Řekové jsou údajně přímými následovníky antických Řeků, což bylo podle stranických materiálů XA prokázáno vědeckými výzkumy zejména z oblasti historie, etnografie, lingvistiky, a genetiky, přičemž tuto „zjevnou pravdu“ odmítají uznat jen liberálové, internacionalisté a marxisté (XA 2012a).

¹⁵ V minulosti vedení XA dokonce předložilo návrh na založení výzkumného centra zaměřené na monitorování „protihelénských“ aktivit (Ellinas 2013, 9).

Zlatý úsvit lze označit za explicitně rasistickou stranou nejen v souvislosti s rétorikou, kterou strana používá ve svých veřejných vystoupeních. Podle *Kathimerini* kupříkladu hovořila poslankyně XA Eleni Zaroulia v říjnu 2012 na půdě parlamentu o imigrantech jako o „podlidech, kteří vpadli do naší vlasti spolu se všelijakými nemocemi“ („To stop stous Tyrannoktonous“ 2013). Rasismus XA se projevuje rovněž v jeho praktické politické činnosti a od slovního napadání ilegálních imigrantů nemají jeho stoupenci daleko ani k provádění fyzických útoků, či dokonce „čistek“ v etnicky smíšených čtvrtích. Vedení strany nicméně vytrvale odmítá jakýkoli podíl na vyvolávání násilí vůči přistěhovalcům (Ellinas 2013, 8). V mediálně dobře známém případě ze září 2012 se ale násilí přímo účastnila i část poslanců strany. Její stoupenci tehdy v Rafině a Mesologgi začali svévolně provádět kontroly pracovních povolení prodejců z řad ilegálních imigrantů, které přitom podle *The Economist* napadali a ničili jejich stánky („Immigrants as scapegoats“ 2012).

V první řadě chce XA vrátit Řecko etnickým Řekům, a pouze jim chce garantovat plná politická a občanská práva (Ellinas 2013, 9). Ačkoli se problém s ilegálními migranty dosud nevyřešil, v zemi toto téma rezonovalo především v letech 2008 až 2010, kdy obzvláště Athény čelily masovému přílivu přistěhovalců. Ačkoli XA vždy vystupoval proti přítomnosti imigrantů v zemi, nikdy nebyl typickou antiimigrační stranou. Právě proto, že postavil své pojetí národa na etnickém původu, rase a krvi, ale považuje imigranty za zásadní ohrožení pro rasovou a kulturní homogenitu a čistotu řeckého národa (Georgiadou 2013, 94). Z tohoto důvodu navrhuje jejich okamžitou deportaci ze země a z ilegálního vstupu do země chce udělat trestně postižitelný kriminální čin. Lidem, kteří by imigrantům poskytli práci nebo jakýkoli druh pomoci, strana dokonce vyhrožuje vyvlastněním majetku.¹⁶ XA rovněž odsoudil existenci záchytných center pro uprchlíky a žádal, aby jim bylo odňato právo na sociální a zdravotní péči. Vrcholem antiimigrační rétoriky XA byl jeho návrh na zaminování příhraničních oblastí Řecka (Králová 2013a). Vládnoucí strany obviňoval XA z toho, že svou nečinností v imigrační problematice přispívají nejen k míšení řecké rasy s jinými národy, ale i ke vzniku řady negativních sociálních jevů, jakými jsou nárůst

¹⁶ V poměru k ilegálním imigrantům je XA mnohem razantnější, než byla v minulosti LAOS. Rovněž ANEL zaujali poměrně tvrdý postoj spočívající ve vyhošťování přistěhovalců a zavádění imigračních kvót, nicméně u nich nebyla tato politická opatření - tak jako v případě XA - podložena jasnou nacionalistickou a rasistickou ideologií (Ellinas 2013, 9, 16).

nezaměstnanosti a kriminality a šíření drogové závislosti u mladé generace (XA 2012a, podobně XA 2012b).

Podle Ellinase se XA od většiny současných etablovaných krajněpravicových subjektů v západní Evropě odlišuje především silným rasismem, biologickým nacionalismem a právě používáním násilí proti různým společenským skupinám, především imigrantům, národnostním a jiným menšinám, politickým oponentům a novinářům (Ellinas 2013, 8). Vedle toho je pro sympatizanty XA charakteristické jejich pevné přesvědčení, že mají právo brát zákon do vlastních rukou a postavit se na odpor všem autoritám. Řecký politický systém považují za „pseudodemokracii“ a „diktaturu parlamentu“, a proto podle nich musí být svržen (Ellinas 2013, 8-9). Věří, že přední politici vládnoucích stran jsou zkorumpovaní, jednají na objednávku jiných států, případně dokonce pod vlivem údajného sionistického spiknutí, a tím usilují o oslabení řecké státní suverenity. Z toho důvodu je třeba vzít politickým stranám jejich moc a vrátit ji lidu (Ellinas 2013, 9-10).

Zlatý úsvit je kromě jiného i vyhroceně antisemitskou stranou, která obviňuje „Židy a sionisty ze snah o eliminaci řeckého národa prostřednictvím Spojenými státy vytvořené globalizace a kosmopolitismu“ (Ellinas 2013, 9). Strana dokonce ve společnosti podporuje názor, že „strůjci“ současné ekonomické krize jsou Židé (Droumpouki 2013, 191). Obdobné propojení antisemitismu a antiamerikanismu, jaké lze vidět u XA, bylo typické i pro LAOS v prvních letech jeho činnosti (Ellinas 2013, 5). Pokud jde o otázku holocaustu, Michaloliakos jako jeho bývalý popírač a mimo jiné obdivovatel Rudolfa Hesse dnes zpochybňuje především celkový počet jeho obětí, stejně jako okolnosti genocidy Židů v Evropě (Droumpouki 2013, 198-199).

Poměrně zajímavý je i vztah XA k řecké pravoslavné církvi, ke které se v posledních letech začal více přiklánět jako k obháji tradičních řeckých hodnot. Děje se tak navzdory skutečnosti, že až do roku 2010 tato strana zastávala výrazně antiklerikální postoje a dokonce řeckou pravoslavnou církev označovala za „prodlouženou ruku vládní garnitury založenou na židovském konceptu“ (Králová 2013a). V současnosti může XA počítat s podporou některých předních církevních představitelů, nikoli ovšem s požehnáním pravoslavné církve jako celku (Králová 2013a).

S ohledem na stávající špatnou ekonomickou situaci Řecka, věnuje XA velkou pozornost právě hospodářské a sociální politice. Ve svých stanovách navrhuje provádět „politiku, která národ vyvede z krize [...] a která bude klást důraz na rozvoj národní výroby a na principy meritokracie a sociální spravedlnosti“ (Stanovy XA 2013, čl. 2). Slibuje chránit sociálně slabé spoluobčany před „mechanismy ekonomické oligarchie“, mezi něž počítá rovněž globalizaci, která je podle strany „globální konspirací“ a způsobem jak ovládnout lidstvo (XA 2012b). „Nová politika“ XA má být založena na nacionalismu, který strana nazývá třetí hlavní politickou ideologií historie (XA 2012a). XA se pochopitelně ostře politicky vymezuje vůči ideologiím liberalismu a marxismu v jakékoli jejich formě. Komunismus v praxi ztotožňuje s internacionalismem, který podle něj ohrožuje nacionalismus tím, že usiluje o odstranění rozdílů mezi národy (Ellinas 2013, 9). Silnou nacionalistickou ideologii XA považuje za svou hlavní přednost a z této pozice kritizuje ostatní politické strany: „Politika bez stálé ideologie a víry pro nás představuje podvod, oportunistus a honbu za hlasy voličů“ (XA 2012a).

Obrovský řecký veřejný dluh považuje strana za „nelegální“, požaduje jeho audit a přezkoumání všech smluv týkajících se půjček řeckému státu počínaje rokem 1974 a v konečné fázi také potrestání viníků a zkorumpovaných politiků (Ellinas 2013, 9-10). Vstup do eurozóny označuje za národní katastrofu, což dále používá jako argument k prosazení myšlenky ekonomické nezávislosti Řecka. Koncepce strany předpokládá návrat k národní měně a budování základní soběstačnosti země především v produkci jídla, léků, paliv a zbraní. XA přímo nevyzývá k vystoupení z EU, ale prohlašuje, že řecké členství v této organizaci zemi zničilo její zemědělství a průmysl (XA 2012c; podobně Ellinas 2013, 9-10).

Program XA obsahuje některé zřetelné prvky welfare šovinismu.¹⁷ Především u nejchudšího obyvatelstva se setkala se značnou odezvou sociální pomoc strany v podobě potravinových balíčků určených ovšem výhradně pro etnické Řeky.¹⁸ Nicméně i tato iniciativa se podle *BBC News* na více místech setkala se odporem obyvatelstva zejména proto, že přiděly byly vydávány až po předložení průkazu totožnosti a následně

¹⁷ Welfare šovinismus je příkladem ekonomické politiky, která poskytuje sociální výhody výhradně příslušníkům vlastního národa, a to především na úkor přistěhovalců (Ivaldi 2000, 7-8, podobně Strmiska 2001).

¹⁸ XA dokázal velmi efektivně využít ekonomické krize ke zlepšení své image. Podle Králové si je navíc třeba uvědomit, že v Řecku je tradičně slabá občanská společnost, srovnatelná například s Tureckem, a tak v podstatě jedinými nositeli humanitární pomoci a péče o bližní jsou v Řecku tradičně rodina, stát a církev. V současné době ale řecký stát kolabuje a míra chudoby stále roste (Králová 2013b).

registraci občanů („Greek villagers“ 2013). V podmínkách antiimigrační hysterie XA vytvořil organizaci sdružující řecké lékaře, kteří svou péči poskytují výhradně etnickým Řekům, a projekt krevní banky zaručující „čistotu krve“ („Ellines Giatri“, XA 2013). Popularitu se strana snažila získat především na lokální úrovni nabídkou bezpečnostních služeb pro občany, jednalo se kupříkladu o organizaci hlídek ve čtvrtích vyznačujících se zvýšenou kriminalitou, nebo ochranu dětí a starších občanů (Psarras 2012, 377-384).

Zlatý úsvit se profiluje jako hnutí, které je činné nejen v hranicích řeckého státu, nýbrž i všude tam, kde žijí Řekové (XA 2012b). Tato formulace má zjevné implikace pro konkrétní podobu zahraniční politiky XA a jeho globálních ambicí. Cílem strany je založit zahraniční pobočky v každém velkém městě s řeckou minoritou a své kanceláře už podle *The Guardian* dokázali otevřít v Německu a Itálii, mimo Evropu pak americkém New Yorku, kanadském Montrealu a australském Melbourne („Greece's Neo-Nazi“ 2013). Strana chce podle svých slov provádět „nezávislou a hrdou zahraniční politiku, v níž Řecko nebude podřízeno USA nebo komukoli jinému cizímu“ (XA 2012b). Snaží se oživit ideu Velkého Řecka a navrátit Řekům ztracená území, a s nimi i zmíněnou hrdost, nejčastěji hovoří o severním Epiru, Kypru, Egeisu, Thrákii a Makedonii. Nechybí přitom ani vyhrocená rétorika: podle předsedy strany Michaloliakose by měl být každý politik, který vyjádří ochotu uznat platnost názvu Makedonie pro makedonskou republiku, obviněn z velezrady (Ellinas 2013, 9). Se zahraničněpolitickou orientací XA souvisí i jeho otevřeně protiturecká a protialbánská vystoupení (Králová 2013a).

Při zkoumání příčin politického úspěchu XA přiznává mnoho autorů velký význam řecké ekonomické krizi, která zviditelnila a prohloubila některé již existující problémy země. Podle Ellinase je řecký politický systém dlouhodobě nefunkční, protože trpí obrovskou mírou korupce, klientelismu a populismu. Tento autor tvrdí, že v důsledku reforem a úsporných opatření posledních let se klientelistické vazby, jejichž prostřednictvím strany vládly, začaly rozpadat. Vzhledem k tomu, že političtí představitelé státu nedokážou nabídnout jinou alternativu vládnutí, získávají navrch extremistické strany nabízející radikální proměnu systému. Právě neschopnost vládnoucích stran řešit neutěšenou ekonomickou situaci Řecka, stejně jako účinně regulovat tok imigrantů poukázala na nefunkčnost stávajícího systému (Ellinas 2013, 14-15).

Podle Doxiadise a Matsaganise nejsou xenofobní a populistické myšlenky XA příliš vzdálené smýšlení poměrně významné části řecké populace. Za poslední dvě dekády se podle nich vytvořil společenský konsensus utvrzující Řeky v jejich vlastní národní výjimečnosti, který se radikalizoval v důsledku ekonomické krize, masové ilegální imigrace a ve výsledku se přetvořil do zcela nové „kultury neposlušnosti ve vztahu k právu a autoritám“ (Doxiadis a Matsaganis 2012, 5-6). Vlna xenofobie byla o to silnější, že Řekové nebyli na přistěhovalce zvyklí. Až do devadesátých let 20. století nepředstavovalo Řecko pro imigranty cílovou zemi, ale naopak bylo zdrojem emigrace (Ellinas 2013, 16). První volební úspěch XA v roce 2010 tak sice představuje určitý vývojový předěl, ale pouze v kontextu dlouhodobějšího vývoje na řecké politické scéně a ve společnosti.

3.4 Symbolika strany

Symbolika XA, stejně jako podoba jeho veřejných akcí silně připomíná estetiku krajněpravicových režimů meziválečného období a zároveň odkazuje na symboly, které jsou tradiční jak pro řecké, tak pro mezinárodní krajněpravicové prostředí. Ústředním znakem strany je klasický řecký meandr, který je upravený tak, že podvědomě připomíná nacistickou svastiku. Ve své nejtypičtější modrobílé podobě, tj. v řeckých národních barvách, je obklopen vavřínovým věncem a doplněn o název strany (Stanovy XA 2012). Strana obhajuje meandr jako tradiční helénský symbol s tím, že podle ní tak nemá nic společného s nacistickým Německem, nebo fašistickou Itálií. Tímto symbolem se údajně chtějí odkazovat na kulturní tradici starých Řeků a stát se jejich pokračovateli (XA 2012a).

Vedle modrobílé kombinace používá XA rovněž bílou, černou a červenou jako své stranické barvy, které podle něj mají odkazovat na první barvy užívané bojovníky řeckého národního povstání roku 1821 (XA 2012a). Zároveň je ale tato trojice barev, známá jako *Schwarz-Weiß-Rot*, všeobecně považována za symbol německého císařství, výmarské republiky a konečně také německé třetí říše, a bývá proto často používána politickými uskupeními německých monarchistů nebo obecně krajní pravici (Rautenberg 2008). V těchto barvách je obvykle vyobrazen také keltský kříž, symbol

oblíbený nejen u stoupců XA, ale také dalších neonacistických organizací. Na praporech stoupců strany se často objevuje také byzantská dvouhlavá orlice.

Pro členy XA jsou charakteristické stejnokroje a tetování. Při pořádání veřejných akcí působí členové strany uniformně a militaristicky. Estetiku meziválečných krajněpravicových režimů napodobují průvody s pochodněmi a ohni a pochody ve vojenských formacích. Celkový dojem podtrhuje tzv. Modrá armáda (*Galazia stratia*), v podstatě polovojenská pořádková jednotka, která je aktivní již od roku 2001. Modrá armáda má ve znaku modrobílý erb s dvouhlavou orlicí a lebkou se zkříženými meči. V jejím čele stojí Ilias Panagiotaros a tvoří ji především osobní strážci představitelů strany, které podle listu *I efimerida* také neustále obklopuje („Galazia stratia“ 2013; podobně Králová 2013a). Nedílnou součástí veřejných vystoupení XA je používání nacistického pozdravu, a to i na půdě parlamentu (Georgiadou 2013, 81). I v tomto případě strana prezentuje pozdrav vztyčenou pravicí jako tradiční pozdrav starých Řeků („Mavri propaganda“, XA 2013). XA tedy používá symboliku a barvy, které jsou pro krajní pravici zcela typické, a ani způsobem své prezentace na veřejnosti strana výrazně nevymyká praxi jiných krajněpravicových uskupení.

3.5 Volební zisky a voliči strany

Za dobu své existence XA nepravidelně kandidoval v parlamentních a místních volbách a ve volbách do Evropského parlamentu (EP). Vůbec poprvé strana postavila své kandidáty v evropských volbách roku 1994. Poté se pravidelně účastnila všech následujících voleb do EP, přičemž v roce 1999 kandidovala v koalici se stranou První linie a v roce 2004 společně s tehdy nově vzniklou PATRIS. Nejlepšího výsledku XA dosáhl právě v roce 1999 ve spolupráci se stranou Konstantina Plevrise, kdy obě uskupení dohromady obdržela 0,75 procenta hlasů, v ostatních případech zisky XA nepřesáhly půl procenta hlasů. V zatím posledních volbách do EP v roce 2014 dosáhl XA v řeckém kontextu bezprecedentního výsledku, když získal 9,4 procenta hlasů a umístil se v nich jako třetí nejsilnější strana (Ypourgio Esoterikon 2014).

Politický průlom XA přitom zaznamenal teprve v roce 2010 po dlouhém období plném neúspěchů, kdy byl v athénských komunálních volbách do městské rady zvolen

předseda strany Michaliolakos a jako vůbec první zástupce strany v její historii obsadil některou z volených veřejných funkcí (Dinas et al. 2013, 2). Tehdy pro něj hlasovalo 5,3 procenta voličů (Ypourgio Esoterikon 2014). Již v letech 2002 a 2006 se strana neúspěšně zúčastnila komunálních voleb, v prvním případě navíc pouze formou vyjádření podpory kandidátovi jiné strany podobného politického smýšlení.¹⁹ Poměrně vysoký volební výsledek XA z roku 2010 proto vzbudil značnou pozornost veřejnosti. Někteří autoři dokonce v tehdejší úspěchu strany spatřovali klíč k jejímu vstupu do řeckého parlamentu o dva roky později (Dinas et al. 2013, 2). V této době se XA více zaměřil na vysoce aktuální témata, jakou byla antiimigrační politika a problematika nárůstu kriminality. Navíc jejich potenciál dokázal využít při vytváření nové strategie spočívající v zakládání občanských výborů a iniciativ na lokální úrovni, která mu postupně získala širší podporu obyvatel (Dinas et al. 2013, 9-10; podrobněji Georgiadou a Rori 2013, 331-333).

V období do roku 2012 se XA zúčastnil voleb do řeckého parlamentu pouze dvakrát, a to v letech 1996, kdy dosáhl pouhých 0,07 % hlasů, a 2009, kdy skončil s 0,29 % hlasů (Ypourgio Esoterikon 2014). V roce 2012 se v důsledku dlouhodobé politické krize konaly parlamentní volby hned dvakrát, a to v květnu a v červnu, přičemž v obou XA dalece přesáhl tříprocentní klauzuli pro vstup do parlamentu. Zatímco v květnu 2012 strana získala téměř 7 procent hlasů (21 mandátů), v červnu 2012 se její podíl mírně snížil na 6,9 procenta hlasů (18 mandátů) (Ypourgio Esoterikon 2014). V případě XA lze mluvit o skutečně razantním mocenském vzestupu, neboť tehdy ve srovnání s volbami roku 2009 strana obdržela více než dvacetinásobný počet hlasů.²⁰

Rozhodování řeckých voličů ve dvojích parlamentních volbách roku 2012 bylo silně ovlivněno skutečností, že v předvolebních kampaních jednotlivých politických stran dominovaly především otázky podpisu druhého memoranda o finanční pomoci Řecku a setrvání země v eurozóně, které výrazně rozdělovaly a radikalizovaly řeckou společnost (Metron Analysis 2012). Tehdejší volební úspěch XA do značné míry souvisel i s masovým odlivem voličů od velkých politických stran a zejména pak se

---

¹⁹ V roce 2002 XA podpořil kandidaturu předsedy strany LAOS Georgiose Karatzaferise v prefektuře Athény-Pireus (Georgiadou 2013, 96).

²⁰ Konkrétně se jedná o nárůst z 19 624 hlasů v roce 2009 na 441 018 hlasů v květnu 2012 (Georgiadou 2013, 96).

značnou volební ztrátou strany LAOS, která měla k XA ze všech kandidujících uskupení ideologicky nejbliže.²¹

O volebním propadu ND a PASOK v roce 2012 se dokonce hovoří jako o rozpadu řeckého bipartismu, který byl pro řecký politický systém charakteristický již ve druhé polovině 19. století a který se ve své moderní podobě institucionalizoval v období po pádu junty, definitivně pak po volebním úspěchu strany PASOK v roce 1981 (Pappas 2003, 101). V květnu 2012 obě hlavní strany získaly dohromady pouhých 35,6 procent hlasů, přitom ještě v roce 2009 to bylo 77,4 procent, a i v tomto případě se jednalo o jeden z nejhorších volebních výsledků v jejich historii (Doxiadis a Matsaganis 2012, 9). Zatímco výsledek květnových voleb 2012 vedl k zániku dosavadního stranického systému, následující červnové volby 2012 daly vzniknout novému uspořádání. Podle Dinase a Rori se pravicová ND dostala do pozice jediné životaschopné proevropsky orientované politické strany a jejím hlavním protivníkem se po porážce strany PASOK stala radikálně levicová Koalice radikální levice – Sjednocená společenská fronta (*Synaspismos rizospastikis aristeras – enotiko koinoniko metopo*; SYRIZA) (Dinas a Rori 2013, 270-271).

Z hlediska volební geografie jsou volební výsledky XA značně různorodé. Kupříkladu v místních volbách roku 2010 se setkal s nadprůměrnou podporu zejména v athénské čtvrti Agios Panteleimon, kde získal 8,38 procenta hlasů (Ypourgio Esoterikon 2014). Zdůvodnění takového výsledku je nasnadě, neboť právě v tomto volebním obvodu se v posledních několika letech soustředilo velké množství ilegálních imigrantů, čímž došlo k výraznému zhoršení tamních sociálních podmínek. XA si podporu místních obyvatel získal nejen striktní antiimigrační politikou, ale i svou připraveností řešit tamní situaci násilím (Doxiadis a Matsaganis 2012, 33-34).

Ve dvojích parlamentních volbách roku 2012 dosáhl XA lepšího výsledku, než kolik činil celostátní průměr, hned v několika oblastech, a to zejména v centrálním Řecku, v Attice a na Peloponésu. Významnou podporu zaznamenal rovněž ve střední a západní Makedonii, naopak minimální podporu mu vyjádřili voliči žijící na řeckých ostrovech a v oblasti Epiru (Ypourgio Esoterikon 2014). Ellinas upozorňuje, že podobně jako před ním strana LAOS slavil XA úspěch častěji v hustě obydlených prefekturách, zároveň ale na rozdíl od strany LAOS získal podporu i v některých méně

---

²¹ V období mezi volbami 2009 a 2012 ztratil PASOK více než dvě třetiny svých voličů, ND pak téměř polovinu. LAOS se po volbách roku 2012 vůbec nedostal do parlamentu (Georgiadou 2013, 95).

urbanizovaných oblastech (Lakonie, Korint, Argolida). Dále poukazuje na fakt, že XA byl naopak méně úspěšný v oblasti severního Řecka, než tomu bývalo v případě LAOS (Ellinas 2013, 12). Také Doxiadis a Matsaganis zdůrazňují, že XA dokázal získat podporu voličů v podstatě napříč celým Řeckem, nikoli pouze ve větších městech, pro něž je typická zvýšená kriminalita, stejně jako větší koncentrace imigrantů (Doxiadis a Matsaganis 2012, 18). Vasilopoulou pak upozorňuje na poměrně překvapivou skutečnost, že XA uspěl i v obcích, v nichž za druhé světové války došlo k masakrům civilního obyvatelstva nacisty.²²

Pozoruhodná je rovněž okolnost, že mezi dvojími volbami roku 2012 XA ztratil naprosto minimální počet hlasů a že jeho voliči se vyznačovali značnou názorovou stálostí (Vasilopoulou 2013, 12). Ellinas dokonce považuje XA za nejvíce ideologicky koherentní stranu, neboť téměř polovina jeho voličů sama sebe označila za nacionalisty (Ellinas 2013, 16). Podle dosavadních statistik odpovídá ovšem demografický profil voličů XA praxi západoevropských krajněpravicových stran. Mezi voliči strany jednoznačně převažují muži nad ženami a je zajímavé, že jejich podíl se v období mezi dvojími volbami roku 2012 výrazně změnil ve prospěch mužů.²³ Rovněž věkový průměr voličů XA odpovídá západoevropskému trendu, strana totiž našla podporu především u voličů mladších věkových kategorií (Georgiadou 2013, 99).

Podle dostupných průzkumů je XA významně podreprezentován u voličů s nejnižším a nejvyšším vzděláním, a podobně jako v případě západoevropských krajněpravicových stran ho volí zejména zaměstnavatelé, osoby samostatně výdělečně činné, zaměstnanci soukromého sektoru a nezaměstnaní (Ellinas 2013, 13). Pokud jde o nejvyšší dosažené vzdělání, podle Georgiadou má 58 procent voličů XA technické vzdělání nebo maturitu (Georgiadou 2013, 99). Na skutečnost, že voliče strany lze nejspíše zařadit do střední třídy ukazují také údaje, podle nichž jen 8 procent jejich voličů považuje svoji ekonomickou situaci za neudržitelnou a zároveň jen 4 procenta jejich voličů věří, že jsou dostatečně ekonomicky zabezpečeni (Doxiadis a Matsaganis 2012, 18).

²² Ve volebním obvodu Distomo získal XA 6,4 procenta hlasů a v Kalavrytė 6,2 procenta hlasů (Vasilopoulou 2013, 12).

²³ V květnu 2012 volilo XA 8 procent mužů a 6 procent žen, přičemž v červnu 2012 to bylo již 10 procent mužů a 4 procenta žen (Ellinas 2013, 12-13). Zůstává otázkou, jakou měrou rozhodování voliček ovlivnil již zmiňovaný incident, při němž přední představitel XA Ilias Kasidiaris napadl komunistickou političku Lianu Kanelli, protože k němu došlo právě v období mezi květnovými a červnovými volbami 2012.

Tvrzení, že XA ve volbách roku 2012 těžil z propadu pravicových stran, tj. zejména stran ND a LAOS, potvrzují následující čísla: přibližně desetina voličů ND z roku 2009 volila v roce 2012 právě XA, přičemž LAOS na úkor XA ztratil dokonce pětinu svých voličů (Ellinas 2013, 12-13). V menší míře volili XA rovněž voliči strany PASOK a část levicových radikálů (Georgiadou 2013, 96). XA zaznamenal výrazný úspěch u prvovoličů (22 procent), stejně jako u voličů, kteří se obvykle voleb neúčastní (7 procent) (Ellinas 2013, 14). Jako motiv své volby nejčastěji voliči strany uváděli přání opětovně otevřít diskusi o memorandu o finanční pomoci a o setrvání Řecka v eurozóně nebo podpořit vznik silné opozice vůči vládě. Podle Georgiadou lze proto u voličů strany identifikovat na jedné straně politickou, na druhé straně ekonomickou protestní motivaci (Georgiadou 2013, 97).

3.6 Politické kauzy a pozice strany v řeckém stranickém systému

Jak ukázal předchozí text, Zlatý úsvit lze jednoznačně charakterizovat jako velice extrémní politické uskupení. Jeho program a politické metody jsou jen obtížně akceptovatelné pro většinu relevantních řeckých politických stran. V současné době se na řecké politické scéně nenachází jiná politická strana s tak radikální a společensky nebezpečnou rétorikou (Anastasakis 2013). Z tohoto hlediska jsou možnosti spolupráce XA s jinými politickými uskupeními na půdě řeckého parlamentu, na regionální či místní úrovni naprosto minimální. K odmítavému postoji vůči politice XA a špatné pověsti jeho členů navíc přispěla řada incidentů, ve kterých stoupenci strany figurovali jako podezřelí ze závažných trestných činů.

V posledních letech došlo v Řecku k prudkému nárůstu případů násilí vůči imigrantům a evidovány byly rovněž případy útoků proti příslušníkům sexuálních menšin. Mezi oběti xenofobního násilí, k němuž dochází spontánně i organizovaně, patřily podle listu *Eleftherotypia* také ženy a děti („Anagki na antimetopisti“ 2013). Jedna z největších vln násilí proběhla v Athénách v květnu 2011 poté, co byl skupinou imigrantů ubodán a následně okraden řecký občan Manolis Kantaris. Tento incident vyvolal násilnou protireakci vůči náhodným obětem z řad přistěhovalců, jejímž cílem bylo pomstít Kantarisovu smrt. Podle zprávy nevládní organizace na ochranu lidských

práv *Human Rights Watch* (HRW) byla pouze v nejkritičtější den, 12. května 2011, zabita jedna osoba a dalších 25 bylo hospitalizováno se zraněními (*Human Rights Watch* 2012, 42). Koncentrace rasově motivovaného násilí byla v uplynulých letech nejvyšší v Athénách, kde také žije početně nejvýznamější skupina imigrantů, podobné vlny násilí ale byly zaznamenány například v Aspropyrgu, Korintu, Patrasu nebo na Krétě (*Human Rights Watch* 2012, 61-69).

Většina pachatelů násilných trestných činů vůči imigrantům bohužel nikdy nebyla potrestána. V mnoha případech totiž policie a justice selhaly při jejich vyšetřování, a z toho důvodu v Řecku navzdory existenci příslušné legislativy prakticky nepadají žádné soudní rozsudky za rasově motivované zločiny (*Human Rights Watch* 2013a). Za průlomový lze proto označit zatím stále probíhající soudní proces se třemi údajnými pachateli pokusu o vraždu afghánského uprchlíka Alího Rahímího. V procesu, který začal již v září 2011 a od té doby byl několikrát odložen, je souzena mimo jiné členka XA a neúspěšná kandidátka v parlamentních volbách roku 2012 Themis Skordeli (*Human Rights Watch* 2013b; podobně „*New York Times: I Chrysi Avgi idrythike*“ 2012). V červnu 2012 byli spolu s dcerou předsedy XA Uranií Michaloliakosovou zatčeni také dva poslanci XA, zvolení do parlamentu v květnu 2012. Poté, co je policie vyslechla pro důvodné podezření z účasti na fyzickém napadení muže pákistánského původu během shromáždění stoupenců strany, byli propuštěni na svobodu bez jakýchkoli obvinění (*Human Rights Watch* 2012, 39).

Podobně jako v těchto dvou případech odmítá XA jakýkoli podíl viny také v dalších medializovaných kauzách, především pak v případě vraždy rappera a v Řecku známého antifašistického aktivisty Pavlose Fyssase. Zpěvák, který byl ubodán 18. září 2013 na předměstí Athén, stihl před svou smrtí identifikovat jako svého vraha člena a zaměstnance XA Georgiose Roupakiase. Ten krátce po svém činu a těsně před dopadením policií podle *Kathimerini* dokonce s předstihem informoval o okolnostech události vedení strany („*To Savvato i apologia*“ 2013). Zavraždění Fyssase vyvolalo masové protesty řecké veřejnosti, na půdě parlamentu ho odsoudily všechny politické strany a podle zpravodajského serveru *Protothema* tak prostřednictvím svého mluvčího Iliase Kasidiarise učinil rovněž XA („*Vouli: Kratisan enos leptou sigi*“ 2013). Podle *The Guardian* s úmrtím Pavlose Fyssase patrně souvisel také teroristický akt ze dne 1. listopadu 2013, při němž byli na předměstí Athén zastřeleni dva členové XA a jeden

byl vážně zraněn („Two Golden Dawn members“ 2013). Všichni tři se stali terčem střelby maskované dvojice na motorce, zatímco hlídali místní pobočku strany. K činu se podle *Eleftherotypia* následně přihlásila dosud neznámá organizace Bojové lidové revoluční síly (*Machomenes laikes epanastatikes dynamis*) („Analipsi evthynis“ 2013).

Na vzestup rasismu a xenofobie v zemi byla pod tlakem veřejnosti a levicové opozice nucena reagovat také řecká vláda, která se v roce 2013 začala ve větší míře zabývat možností úpravy platné legislativy postihující trestné činy podněcování k nenávisti, diskriminaci a násilí na základě původu, rasy, náboženství a sexuální orientace. Návrh tzv. antirasistického zákona, který má zpřísnit tresty za výše uvedené činy a kriminalizovat popírání genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, byl v parlamentu předložen ministrem spravedlnosti Charalamposem Athanasiem dne 20. listopadu 2013 (Anastasakis 2013). Záhy se ovšem objevila kritika, že návrh zákona dostatečně nemotivuje bezpečnostní složky státu v jejich úsilí monitorovat a eliminovat násilné činy založené na rasové nenávisti a nepomáhá zajistit jejich řádné vyšetření a následný postih (Human Rights Watch 2013a). V minulosti přitom vzbuzovalo velké obavy právě podezření ze spolupráce nebo dokonce napojení členů XA na řeckou policii. Podle *The Guardian* existuje řada svědectví, která obviňují členy policejního sboru z přihlížení násilí, páchaném stoupenci XA na imigrantech nebo anarchistech, či dokonce z jejich vlastního podílu na tomto násilí („Greek anti-fascist protesters“ 2012; podobně Psarras 2012, 177-191). Dosáhnout nezávislého vyšetřování je pak v takových případech pochopitelně značně obtížné.

Debatu o podobě návrhu zákona doprovázely na půdě parlamentu několikaměsíční pře mezi politickými stranami. Jádrem problému byla snaha především ND definovat zákon ve smyslu boje s politickým extremismem jako takovým a tím kromě krajní pravice poškodit také svého největšího současného rivala, radikálně levicovou stranu SYRIZA, která je ovšem nejhlasitějším kritikem XA a často obviňuje ND z nedostatečně tvrdého postupu vůči této straně (Anastasakis 2013). V atmosféře politických debat o zamezení vzestupu extremismu v Řecku a v souvislosti s vraždou Pavlose Fyssase byli dne 28. září 2013 zatčeni předseda strany Michaliolakos spolu s několika jejími hlavními představiteli a poslanci parlamentu. Policie, která je obvinila ze založení a podílu na činnosti zločinecké organizace, následně vyslechla na tři desítky členů strany a v zatýkání pokračovala i v následujících měsících (Triantaphyllou 2013).

V červenci 2014 obvinila policie z ilegálního držení zbraní také tiskového mluvčího strany Iliase Kasidiarise. Podle *Kathimerini* se jeho zatčením uzavřelo několikaměsíční vyšetřování, přičemž ve vazbě nyní na soud čeká již polovina z osmnácti poslanců strany, jejichž osud je tak nadále nejasný („Eklise o kyklos“ 2014).

Mnohé kontroverze ve vztahu k XA vzbudila také otázka způsobu jeho financování. Zatím se lze pouze dohadovat, odkud pocházejí finanční zdroje strany. XA ve svých stanovách vymezuje původ svých financí velmi stručně a obecně: pocházejí ze státních dotací, členských příspěvků, veřejných darů, fundraisingu, z veřejně pořádaných akcí a případně také z půjček (Stanovy XA 2013, čl. 29). Velký zásah do financování XA učinil v prosinci 2013 řecký parlament poté, co drtivá většina jeho poslanců odhlasovala zastavení státní podpory této straně.²⁴ Podle *BBC News* se tak stalo na základě nového zákona, který umožňuje odepřít státní dotace straně, jejíž vedení je obviněno z účasti na kriminální činnosti a terorismu („Greece cuts state funds“ 2013).

Existují četné a obtížně ověřitelné spekulace o dalších možných zdrojích příjmů strany. Hovoří se především o jejím napojení na řecké obchodní magnáty, rejdaře, developery a bankéře. Minimálně ve vztahu k zájmům majitelů řeckých námořních společností se XA v minulosti pokoušel prosadit na půdě parlamentu některá vstřícná opatření („Kata tis forologisis“ 2012). Domněnky o propojení rejdařů s XA v polovině října 2013 dále rozdmýchal policejní nález velkého množství ilegálně držných zbraní a předmětů s nacistickou tematikou v domě uprchlého podnikatele Anastasiose Pallise.²⁵ Podle *To Vima* začala tehdy policie prověřovat možnost, že zbraně v Pallisových nemovitostech byly určeny pro potřeby XA („Counterterrorism Police Unit“ 2013).

---

²⁴ Z přítomných poslanců hlasovalo 241 pro, 26 proti a 5 se zdrželo hlasování. Většina politických stran se v debatě shodla na tom, že činnost XA má charakter zločinecké organizace, a následně proto podpořila přijetí nového zákona. Výjimku pochopitelně tvořil XA. Podle *Ta Nea* se neshody objevily u strany ANEL, jejíž část odmítla zákon přijmout s poukazem na presumpci nevinu („Diakopi chrimatodotisis tis Chrysis Avgis“ 2013).

²⁵ Anastasios Pallis je řecký obchodník a rejdař, který figuruje v několika kauzách vyšetřovaných řeckou policií. Spolu s rejdařem Viktorem Restisem je viněn z praní špinavých peněz, daňových úniků a nezákonného financování banky FBB. Je držitelem významného podílu v deníku *Proto Thema*. Zároveň udržoval úzké vztahy s některými představiteli pravoslavné církve, v minulosti byl totiž ekonomickým poradcem pravoslavného kláštera Vatopedi na svaté hoře Athos („Poios einai o Anastasios Pallis“ 2013).

3.7 Zahraniční vazby strany

Zlatý úsvit po většinu své existence vyvíjel značné úsilí při navazování spolupráce s jemu ideologicky blízkými subjekty v zahraničí. Již v osmdesátých letech byly pro stranu důležité kontakty s britskými neonacisty, přičemž podle *The Guardian* její stoupenci získávali ideologickou a finanční podporu (určenou především na výrobu propagačních materiálů) od nacionalistických skupin v západní Evropě a Rusku („Greece's Neo-Nazi“ 2013). V současnosti má XA jednoznačně nejtěsnější vazby s řeckokyperskou Národní lidovou frontou (*Ethniko laiko metopo*; ELAM), se kterou sdílí silný řecký kulturní nacionalismus a extremistický politický program (ELAM 2014).²⁶ Volební úspěch XA v roce 2012 měl velkou odezvu nejen u kyperských nacionalistů, kteří v reakci na něj vyšli do ulic Nikosie se symboly a vlajkami XA, ale také u kyperské veřejnosti. Kyperský prezident Dimitris Christofias patrně cítil jako svou povinnost tuto událost komentovat, když ve svém projevu upozornil na nebezpečí plynoucí z pokračující ekonomické krize a dalšího posilování radikálních a extremistických stran v Evropě („ELAM seeks to echo“ 2012).

Podle listu *O fileleftheros* ELAM sám sebe v minulosti popisoval jako „bratrské hnutí“ Zlatého úsvitu nebo jako „Zlatý úsvit Kypru“ („Eimaste i Chrysi Avgi“ 2013). Zástupci XA pravidelně vystupovali na veřejných akcích ELAM, například v červenci 2012 pronesl u příležitosti pochodu strany proti údajné „turecké okupaci“ ostrova svůj projev poslanec XA Polyvios Zisimopoulos (ELAM 2012). Když pak v prosinci 2012 strana představila svého kandidáta do únorových prezidentských voleb Georgiose Charalambouse, podle *Cyprus Mail* se tak opět stalo za přítomnosti dvou poslanců XA Ioannise Lagose a Iliase Kasidiarise („ELAM announces“ 2013). Mimo to se na Kypru záhy objevily zprávy, podle nichž XA pomáhá financovat politickou činnost ELAM („Apokalypsi: I Chrysi Avgi“ 2013; podobně „AKEL: I Chrysi Avgi“ 2013).

Vzhledem k mnohdy téměř neskrývanému obdivu stoupenců XA vůči „odkazu“ Třetí říše je pro ně přirozeným partnerem také německá krajní pravice. Ve spolupráci s bavorskými neonacisty XA podle *Der Spiegel* v roce 2012 založil svou pobočku

²⁶ ELAM byla oficiálně uznána politickou stranou v roce 2011, kdy se rovněž zúčastnila parlamentních voleb Kyperské republiky se ziskem 1,1 procenta hlasů (k získání křesla v parlamentu by jí přitom stačilo pouhých 1,8 procenta hlasů). Ve vztahu ke kyperské otázce zastává ELAM antifederalistické stanovisko, prosazuje striktní antiimigrační politiku a podporuje zavedení vzdělávání v helénském duchu („ELAM seeks to echo“ 2012).

v Norimberku a následně tam dokonce uspořádal konferenci („Griechische Neonazis“ 2013). Reakce řecké komunity v Německu, která čítá zhruba 380 tisíc Řeků, byla podle *The Guardian* značně bouřlivá („Fears in Germany“ 2013). S odmítnutím se snahy XA setkaly také v dalších zemích, ve kterých strana otevřela své kanceláře, a to především v Austrálii, Kanadě, USA a Itálii.²⁷ Zástupci XA a německé krajní pravice se scházejí na pravidelných schůzkách v Německu a Řecku, na jaře 2013 se podle *The Guardian* přímo v řeckém parlamentu setkali předseda XA Michaloliakos a dva němečtí neonacisté, kteří se vydávali za novináře („Greece's neo-Nazi“ 2013).

Zlatý úsvit má nepochybně podporu také dalších evropských krajněpravicových stran, například Britské národní strany (*British National Party*; BNP) (BNP 2014), Švédského hnutí odporu (*Svenska Motståndsrörelsen*; SMR) („Watching Swedish Neonazis“ 2013) nebo litevské Jednoty národní síly (*Nacionālā Spēka Savienība*; NSS), jejíž členové na podzim 2013 uspořádali protesty proti zadržení představitelů XA řeckou policií (*The White Resister* 2013). Zlatý úsvit dále spolupracuje s italskou Novou silou (*Forza Nuova*; FN) a v listopadu 2013 jeho zástupce přivítalo na své konferenci v Římě fašismem inspirované společenské centrum CasaPound (*The Crisis Republic* 2013; „CasaPound Italy meets Golden Dawn“ 2013). Tyto skutečnosti pouze potvrzují, jak úzce je současné západoevropské krajněpravicové hnutí vzájemně propojené.

---

²⁷ Celosvětově má řecká diaspora asi 7 milionů osob, jen v Melbourne, kde má XA své zastoupení, žije 300 tisícová komunita Řeků („Greece's neo-Nazi“ 2013).

4. Lidový svaz – Zlatý úsvit v kontextu současné evropské krajní pravice

Zatímco na řecké politické scéně představuje XA zcela výjimečné politické uskupení, které v řecké historii posledních desetiletí fakticky nemělo obdoby, v kontextu evropské krajní pravice tato strana nezaujímá již tak výsadní a specifické postavení. Ve srovnání s jinými krajněpravicovými politickými subjekty v Evropě se přesto XA především pro svůj rasismus a násilné metody řadí k těm extremistickým stranám, které vyvolávají největší kontroverze. Navzdory jistým rozdílům daným specifiky konkrétních zemí a regionů, jejich historie, kultury, politického systému nebo například ekonomické situace, lze mezi programy a činnostmi mnohých krajněpravicových politických uskupení nalézt četné paralely. Pro závěrečné srovnání jsem zvolila tři politické strany z různých členských států EU, jejichž zástupci podobně jako v případě XA v současné době zasedají v národních parlamentech. Konkrétně se jedná o francouzskou Národní frontu (*Front national*; FN), Hnutí za lepší Maďarsko (*Jobbik Magyarorszáért Mozgalom*; Jobbik) a bulharskou stranu Úder (*Ataka*).

Nejprve se zaměřím na FN, která na francouzské politické scéně působí již od roku 1972, nicméně na svůj první volební úspěch musela čekat více než jedno desetiletí. Za tu dobu prošla velkými vnitřními proměnami, kdy se z rasistické a šovinistické strany s liberálním ekonomickým programem postupně vyvinula v nacionalistickou a populistickou formaci prosazující státní protekcionismus a kritizující důsledky globalizace (Backes 2011, 143; podobně Williams 2011, 685). Základ programu FN pochopitelně tvoří nacionalistická ideologie, která pro stranu představuje nejvyšší hodnotu a kterou si spojuje s tradičními hodnotami, národní identitou, tradicemi a vlastenectvím (Hainsworth 2000, 27). Od počátku byla FN navíc značně populistickou stranou, která programově dělila národ na zkorumpované elity, které tvrdě kritizovala, a na lidové masy, na něž se obracela se svou politikou (Backes 2011, 141).

Vedle zjevného populismu sdílí FN s XA také ostrou antiimigrační rétoriku. Po roce 2000 se FN začala více než dříve profilovat jako antiimigrační strana, navíc často zneužívala islamofobie charakteristické pro jistou část francouzské populace. Hlavním

argumentem pro její antiimigrační politiku se jí stala údajná přímá souvislost mezi zvyšujícím se počtem imigrantů ve Francii a narůstající kriminalitou (Monzat a Camus 2004, 244). Na rozdíl od XA ale u FN převážilo používání imigrační problematiky jako ekonomické a politické hrozby, spíše než hrozby kulturního charakteru (Williams 2011, 686). V souvislosti se změnami ve vedení strany v roce 2011 začala FN usilovat o to, aby její politika byla méně kontroverzní a byla tak schopná zaujmout širší spektrum voličů zklamaných z výsledků politického působení mainstreamových stran (Williams 2011, 691).

Krajněpravicový Jobbik byl založen v roce 2003, výrazněji ale posílil až po roce 2006 v důsledku vnitropolitické krize za vlády maďarských socialistů. Následně si tato strana, sama vytvořená z organizace mladých nacionalistů, zaregistrovala jako svůj mládežnický spolek Maďarskou gardu, která měla podle jejího názoru připravovat se stranou propojenou mladou generací na „neobvyklé situace“ (Barlai a Hartleb 2011, 417). V roce 2009 již slavil Jobbik úspěchy ve volbách do EP a v roce 2010 se poprvé se 16,7 procenty stal maďarskou parlamentní stranou a obsadil tak pozici třetí nejsilnější strany v zemi (Nagy, Boros a Varga 2012, 1). Od svého vzniku se Jobbik vyjadřoval velmi kriticky vůči maďarské společnosti a vládnoucímu systému, požadoval morální obnovu „maďarství“ a prohlašoval, že maďarská politika musí konečně „přejít od slov k činům“ (Barlai a Hartleb 2011, 421).

Vedle podobného obsahu jejich veřejných vyjádření pojí XA s Jobbikem striktní antikomunismus, hledání společného nepřítele národa ve zkorumpovaných politicích či příslušnících různých etnických a náboženských menšin, antisemitismus, požadavek nastolení práva a pořádku, a konečně důraz na tradiční národní a náboženské hodnoty (Nagy, Boros a Varga 2012, 1-5). Shodu lze nalézt také v ekonomickém programu obou stran, neboť rovněž Jobbik prosazuje zavedení státního intervencionismu, jehož cílem je ochránit maďarskou společnost před ničivými dopady globalizace. Slibuje svým voličům štedrou sociální politiku, kterou chce financovat z vyšších daní pro bohaté, a mnohé sociální standardy by zajistil prostřednictvím znárodnění strategických průmyslových odvětví a využívání nerostného bohatství ve prospěch maďarského národa. V souvislosti se svou protekcionistickou politikou Jobbik stejně jako XA odmítá členství Maďarska v EU (Nagy, Boros a Varga 2012, 5-6).

Zlatý úsvit zaslouží srovnání i s některou z krajněpravicových stran regionu jihovýchodní Evropy. V sousedním Bulharsku zaujímala v několika posledních letech pozici nejvýznamnějšího politického uskupení na krajní pravici strana *Ataka*, která má od roku 2005 své zástupce v bulharském parlamentu (Todorov 2013, 1). Stejně jako v řeckém případě také v Bulharsku dlouho chyběla silná pravicová nacionalistická formace, která by byla schopná uspět ve volbách. Tím se mimochodem bulharská politická scéna výrazně odlišovala od zbylých postkomunistických států na Balkáně, v nichž k obnovení krajní pravice došlo záhy po liberalizaci tamních politických systémů (Genov 2010, 39). Podobně jako v Řecku došlo také v bulharské politice po roce 2000 k rychlému rozvoji populismu, který byl reakcí na tamní negativní ekonomickou situaci a korupční skandály hlavních politických stran. Právě tehdejší populistická vlna následně v obou zemích přispěla k rozmachu krajní pravice (Todorov 2013, 2).

Vyhrocený nacionalismus strany *Ataka* je vedle xenobie a nenávisti vůči etnickým menšinám v Bulharsku, které podle ní „podrývají jednotu národa“, postaven na pseudohistorických základech a mýtech o starodávném původu a etnické nadřazenosti Bulharů nad jinými (především sousedními) národy. Předseda strany Volen Siderov je dokonce autorem knihy s názvem *Základy bulharství* z roku 2011, stejně jako dalších publikací, v nichž se pokouší o etickou obhajobu bulharského nacionalismu (Todorov 2013, 2-3). V národnostně promíšeném balkánském regionu hraje historie při budování národní identity a nacionalismu nenahraditelnou úlohu. Historie slouží stranám k vytváření jejich vlastní ideologie, ale i k ospravedlňování jejich politiky. Obdobným způsobem se také XA ve svých ideologických člancích odkazuje na antické Řecko nebo na národně osvobozenecý boj Řeků proti Osmanům a prostřednictvím těchto historických referencí legitimizuje svoji politiku.

Závěrem nelze opomenout jeden významný fenomén evropských krajněpravicových stran, a totiž působení charismatických lídrů v jejich čele. Popularita XA totiž do značné míry souvisí s výraznou osobností jeho vůdce Nikose Michaloliakose, který stranu vede od samého počátku a který boji za své politickému přesvědčení věnoval v podstatě celý svůj život. Podobně silné postavení jako Michaloliakos si v minulosti vydobyl také Volen Siderov, bývalý novinář, který se ještě v době před založením *Ataka* prosadil prostřednictvím nacionalisticky a antisemitsky

laděných článků a moderováním televizního pořadu s názvem „Útok“, v němž kritizoval bulharskou politickou reprezentaci a verbálně útočil na romskou a tureckou menšinu žijící v Bulharsku (Stefanova 2009, 1539). Výjimečnou úlohu v rámci Jobbik lze přičíst také Gáborovi Vonovi, který zastává zároveň funkci předsedy této strany, ale i její Maďarské gardy (Barlai a Hartleb 2011, 421). V případě FN představoval velice výraznou charismatickou a populistickou osobnost již její bývalý předseda Jean-Marie Le Pen, který stál v čele strany od jejího vzniku a který ji nakonec dokázal sjednotit a zajistit jí volební úspěchy (Hainsworth 2000, 18). Le Pen ovšem neblaze proslul řadou kontroverzních výroků na účet národnostních a náboženských menšin ve Francii, čímž poškozoval jak svoji, tak stranickou reputaci (Backes 2011, 141-143). Jeho dcera Marine Le Pen zvolila méně kontroverzní styl vedení politiky s cílem rozšířit voličskou základnu strany (Williams 2011, 682, 690).

Závěr

Poprvé ve své historii zaznamenala v roce 2010 značný politický úspěch krajněpravicová politická strana Lidový svaz – Zlatý úsvit, která na řecké politické scéně působila již od počátku osmdesátých let 20. století. Jak ukazují výsledky parlamentních voleb 2012 a evropských voleb 2014, její popularita trvale roste, a to navzdory skutečnosti, že velká část stranického vedení je od září 2013 umístěna ve vyšetřovací vazbě pro podezření ze spáchání závažných trestných činů. Politickému vzestupu strany výrazně napomohla nejen ekonomická krize v Řecku, ale i dlouhodobá neschopnost řeckého státu nalézt řešení závažného problému ilegální imigrace. Významný faktor pro dosažení volebních úspěchů XA dále představovaly rostoucí nespokojenost řeckých občanů s politickou a ekonomickou situací země a zklamání z výsledků činnosti dvou hlavních politických stran. Sekundárně se tato společenská atmosféra projevila nárůstem počtu hlasů pro extremistické, radikální a populistické strany a po volbách 2012 se promítla do nové podoby stranického systému země. Svou úlohu při nárůstu popularity krajněpravicových stran v Řecku sehrály též politické změny uvnitř hlavní pravicové strany ND, která se po nástupu Kostase Karamanlise ml. do jejího čela v roce 1997 distancovala od krajní pravice, čímž *de facto* umožnila posílení těchto uskupení.

Na řecké politické scéně měla krajní pravice velice silné postavení v podstatě až do pádu vojenské junty a návratu země k demokracii v roce 1974, poté ale zůstala rozdrobena na řadu menších subjektů bez výraznějšího vlivu. V následujícím období se řecký nacionalistický tábor dál hlásil především k odkazu Metaxasovy diktatury (1936-1941) a plukovníké junty (1967-1974). V devadesátých let 20. století se začaly ozývat první hlasy požadující celkovou ideologickou obrodu řecké krajní pravice, oproštění se od starých ideologických schémat a zahrnutí nových témat do programu nacionalistických uskupení. Po roce 2000 se v Řecku pod vlivem silné vlny populismu objevil nový typ krajněpravicových stran, které byly schopny dosahovat značných úspěchů ve volbách a dostat se do národního parlamentu. Průkopníkem této nové krajní pravice se stala strana LAOS, kterou později následovali také XA a ANEL. Tato

okolnost poskytuje odpověď na otázku, proč XA, který existoval v řecké politice více než tři desetiletí, dokázal uspět ve volbách až po tak dlouhé době. Teprve po přelomu tisíciletí totiž převzal do své politické agendy antiimigrační tematiku a problematiku finanční krize Řecka, které mu následně zajistily přízeň řeckých voličů.

Se zmíněnými politickými stranami LAOS a ANEL má XA mnoho společného, především nacionalistickou, xenofobní a šovinistickou rétoriku, na druhou stranu se od nich v mnohém odlišuje. Ani LAOS, ani ANEL nejsou stranami s explicitně rasistickým programem, zároveň ve své politické činnosti nepoužívají násilné metody. Na rozdíl od XA nebyly v minulosti, ani v současnosti podezřívány ze závažných trestných činů, nebo obviňovány z obdivu k nacismu a fašismu a neonacistické propagandy. Inklinace XA k meziválečným totalitním ideologiím je patrná jak z minulého angažmá vedení i řadových členů strany, tak z jejich ideologických východisek, způsobu vnitřní organizace strany, která je postavena na přísné hierarchii a osobě vůdce, či stranické symboliky, která připomíná či přímo odpovídá znakům užívaným krajněpravicovým hnutím v Evropě. Podle průzkumů může být XA považován za stranu voličů s průměrným vzděláním pocházející ze střední ekonomické třídy a žijící napříč celým Řeckem. Tato skutečnost do značné míry souvisí s negativními náladami a skepsí, které prostoupily celou řeckou společnost v době ekonomické krize, během níž došlo k mobilizaci a radikalizaci běžných občanů.

V posledních letech získal XA podporu a sympatie mnohých krajněpravicových stran napříč Evropou, které straně po zatčení části jejího vedení řeckou policií začaly dokonce vyjadřovat vzájemnou solidaritu. Právě v evropském kontextu ale XA nemá tak výsadní a specifické postavení, jakého dosáhl na řecké politické scéně. S vybranými evropskými krajněpravicovými uskupeními, v tomto případě s francouzskou Národní frontou, maďarským Jobbikem a bulharskou Atakou, sdílí XA mnohé společné charakteristiky. V souhrnu se jedná především o vypjatý nacionalismus, antikomunismus, antisemitismus, nenávisť k národnostním a náboženským menšinám a xenofobii. Ve vztahu k EU bývají tyto strany silně euroskeptické, což vyplývá nejen z jejich nacionalistického programu, ale i protekcionistické ekonomické politiky, která má za cíl ochránit národ před okolními státy a důsledky globalizace. V politice těchto stran se navíc objevují prvky welfare šovinismu. Ze všech těchto stran lze právě v případě XA nejjasněji identifikovat rasismus, který předpokládá, že Řekové tvoří

specifickou rasu a civilizaci. Toto tvrzení podobně jako jiné národy strana legitimizuje skrze národní historii, přičemž je přesvědčena, že současní Řekové jsou přímými dědici antického Řecka. Závěrem je potřeba zmínit, že pro úspěch všech zmíněných stran hrála zcela zásadní roli silná osobnost charismatického vůdce.

Summary

The Greek political party Golden Dawn was founded in the beginning of the 1980's, yet its first success did not come earlier than in 2010 local elections. Subsequently the party gained additional supporters, although its leadership has been taken under a police investigation in September 2013 because of serious criminal offences. The causes of the rise of the Greek extreme right are related to the economic and political situation in contemporary Greece, but they are also connected to the character of the Greek party system and the changing policy strategies of the New Democracy, the main political party on the right.

The position of the extreme right in the Greek politics was very strong and stable throughout the 20th century. The situation changed after the fall of junta and the Greece's return to democracy in 1974. Since that time till the turn of the millenium the extreme right political scene was disintegrated into minor and insignificant formations. After first calls for renewal of the Greek extreme right in the 1990's an unprecedented rise of extreme right and populist parties followed after 2000. These parties, e.g. Popular Orthodox Rally, Independent Greek and Golden Dawn, were able to succeed in elections and enter the Greek parliament. This revival was linked directly to the immigration and financial crisis in Greece. With these two parties Golden Dawn shares a nationalist, xenophobic and chauvinistic rhetoric, on the other hand it differs from them by its neo-Nazi and explicitly rasist program and violent methods.

In recent years Golden Dawn has gained support and sympathies of extreme right parties across Europe. In the European context the party hasn't got such a unique and exceptional position as in case of the Greek political scene. In comparison to parties as the French National Front, the Hungarian Jobbik or the Bulgarian Ataka, Golden Dawn has got very similar characteristics (nationalism, anti-communism, anti-semitism, a hatred against ethnic and religious minorities, xenophobia). In the relation to the EU these parties are usually eurosceptical and tend to promote protectionist economic policies and welfare chauvinism. Still Golden Dawn can be distinguished for its racism which supposes the existence of specific Greek race and civilization.

Použitá literatura

Primární zdroje

„Golden Dawn and Italian Neo-Fascism: A Love Story,“ The Crisis Republic, 23. března 2013, dostupné z: <http://www.crisisrepublic.com/golden-dawn-and-italian-neo-fascism-a-love-story/> (staženo 1. 7. 2014).

„Antikatochiki 20/07/2012 – Omilia apo ton voulevti tis Chrysis Avgis,“ ELAM, 26. července 2012, dostupné z: <http://ethnikolaikometwpo.blogspot.co.uk/2012/07/20072012.html> (staženo 8. 2. 2014).

„Dozens of nationalist activists from Latvia's National Force movement demonstrated in front of the Greek embassy in Riga,“ The White Resister, 2013, dostupné z: <http://whiteresister.com/index.php/events/758-latvian-nationalists-stand-up-for-golden-dawn-allies> (staženo 1. 2. 2014)

„Ellines Giatri: gia tin ethelontiki aimodosia tis Chrysis Avgis,“ XA, 26. dubna 2013, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/gia-thn-ethelontikh-aimodosia-ths-chrushs-aughs#.UYEoVxybF6Q> (staženo 1. 5. 2013).

„Everyone collapses, the Golden Dawn prevails,“ BNP, 15. dubna 2014, dostupné z: <http://www.bnp.org.uk/news/national/everyone-collapses-golden-dawn-prevails> (staženo 8. 2. 2014).

„Greece: Hate on Streets,“ Human Rights Watch, 10. července 2012, dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/2012/07/10/hate-streets> (staženo 5. 2. 2014).

„Greece: Strengthen Anti-Racism Bill“, Human Rights Watch, 3. prosince 2013 (2013a), dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2013/12/03/greece-strengthen-anti-racism-bill> (staženo 5. 2. 2014).

„Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko,“ XA 2012a, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/assets/files/ideologia.pdf> (staženo 20. 12. 2013).

„I parousiasi tou kommatos Anexartiti Ellines apo ton Pano Kammeno sto Distomo stis 11 Martiou 2012,“ ANEL 2012, dostupné z: <http://anexartitoiellines.gr/files/parousiasi.pdf> (staženo 10. 6. 2014).

„I mavri propaganda kata Chrysis Avgis: o dithen „nazistikos xairetismos“ tou Archigou,“ XA, 10. září 2013, dostupné z:

<http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/maurh-propaganda-kata-chrushs-aughs-o-dhthen-nazistikos-chairetismos-tou-ar> (staženo 2. 5. 2014).

„Metopo neolaias: Idees mas,“ XA 2012b, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima/neolaia> (staženo 1. 7. 2014).

Oficiální webové stránky časopisu Protiútok (*Antepithesi*), dostupné z: <http://www.antepithesi.gr/> (staženo 1. 5. 2014).

Oficiální webové stránky Fronty žen (Metopo gynekon), dostupné z: <http://whitewomenfront.blogspot.cz/> (staženo 1. 5. 2014)

Oficiální webové stránky hudební skupiny Iron Youth, dostupné z: <http://www.ethniko.net/ironyouth> (staženo 1. 5. 2014).

Oficiální webové stránky Národní lidové fronty (ELAM), dostupné z: www.elamcy.com (staženo 8. 2. 2014).

„Dimoskopisi 2012,“ Metron Analysis, 2012, dostupné z: http://www.metronanalysis.gr/gr/polls/ziped/pub1664_expol.pdf (staženo 1. 3. 2013).

„Periferiakes organosis,“ XA, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/epikoinonia/periferiakes> (staženo 1. 7. 2014).

„Vouleftes“, Vouli ton Ellinon, dostupné z: <http://www.hellenicparliament.gr/Vouleftes> (staženo 1. 7. 2014).

„Politikes thesis: Gia tin Chrysi Avgi tou ellinismou,“ XA 2012c, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima/thesis> (staženo 1. 7. 2014).

„Prasini pteryga,“ dostupné z: <http://www.oikologiko.blogspot.cz/> (staženo 1. 7. 2014).

„To alithino katastatiko tis Chrysis Avgis,“ Stanovy XA, 30. září 2013, dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/to-alhthino-katastatiko-ths-chrushs-aughs> (staženo 5. 10. 2013).

„Vasikes thesis ke vasikes programmatikes katefthynsis. Apo tis grammaties ideologikou ke programmatos tou Laikou Orthodoxou Synagermou,“ LAOS, Ekloges 2012, dostupné z: <http://www.laos.gr/party/views> (staženo 2. 5. 2014).

Volební výsledky, Ypourgio Esoterikon [Ministerstvo vnitra Helénské republiky], dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr/> (staženo 10. 6. 2014).

„What About Really Tackling Racist Violence in Greece,“ Human Rights Watch, 5. prosince 2013 (2013b), dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2013/12/05/what-about-really-tackling-racist-violence-greece> (staženo 3. 2. 2014).

„Youth Unemployment,“ European Commission, dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/21_youth_unemployment.pdf (staženo 28. 12. 2013).

Sekundární zdroje

ANASTASAKIS, Othon. 2013. „The far right in Greece and the theory of the two extremes.“ *Open Democracy*, dostupné z: <http://www.opendemocracy.net/othon-anastasakis/far-right-in-greece-and-theory-of-two-extremes-0> (staženo 4. 2. 2014).

ALBERTAZZI, Daniele a Duncan McDonell. 2008. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

BACKES, Uwe. 2011. „Extremismus in Frankreich.“ In *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Jesse Eckhard, Tom Thieme, 131-148. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

BALÍK, Stanislav a Michal Kubát. 2012. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. Praha: Dokořán.

BARLAI, Melani a Florian Hartleb. 2011. „Extremismus in Ungarn.“ In *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Jesse Eckhard, Tom Thieme, 413-428. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

BELLOU, Fotini. 2003. „The Political Scene: Consolidating Democracy.“ In *Greece in the twentieth century*, eds. Theodore A. Couloumbis, Theodore Kariotis, Fotini Bellou, 155-169. London: Frank Cass.

CAIANI, Manuela, Donatella della Porta a Claudius Wagemann. 2012. *Mobilizing on the Extreme Right: Germany, Italy and the United States*. Oxford: Oxford University Press.

CLOGG, Richard. 1992. *A Concise History of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.

DAVIS, Thomas C. 1998. „The Iberian Peninsula and Greece: Retreat from the Radical Right?“ In *The New Politics of the Right: Neopopulist Parties and Movements in Established Democracies*, eds. Hans Georg Betz, Stefan Immerfall, 157-172. New York: St. Martin's Press.

DINAS, Elias et al. 2013. „From Dusk to Dawn: Local Party Organization and Party Success of Right-wing Extremism.“ *Party Politics*, dostupné z: <http://ppq.sagepub.com/content/early/2013/11/27/1354068813511381> (staženo 20. 1. 2014).

DINAS, Elias a Lamprini Rori. 2013. „The 2012 Greek Parliamentary Elections: Fear and Loathing in the Polls.“ *West European Politics* 36, č. 1, 270-282.

DOWNS, William M. 2012. *Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance*. New York: Palgrave Macmillan.

DOXIADIS, Aristos a Manos Matsaganis. 2012. „National Populism and Xenophobia in Greece.“ *Counterpoint, Open Society Foundations*, 1-77, dostupné z: <http://counterpoint.uk.com/reports-pamphlets/national-populism-and-xenophobia-in-greece/> (staženo 20. 5. 2013).

DROUMPOUKI, Anna Maria. 2013. „Trivialization of World War Two and Shoah in Greece: Uses, Misuses and Analogies in Light of the Current Debt Crisis.“ *Journal of Contemporary European Studies* 21, č. 2, 190-201.

ELLINAS, Antonis A. 2013. „The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece.“ *South European Society and Politics*, 1-23, dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2013.782838> (staženo 27. 3. 2013).

ELLINAS, Antonis A. 2012. „LAOS and the Greek Extreme Right since 1974.“ In *Mapping the Extreme Right in Contemporary Europe: From Local to Transnational*, eds. Andrea Mammone, Emmanuel Godin a Brian Jenkins, 124-139. London, New York: Routledge.

FIALA, Petr. 1998. „Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie.“ In *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, ed. Petr Fiala, 7-16. Brno: Masarykova univerzita.

FUNKE, Manfred. 1978. „Extremismus und offene Gesellschaft: Anmerkungen zur Gefährdung und Selbstgefährdung des demokratischen Rechtsstaates.“ In *Extremismus im demokratischen Rechtsstaat*, ed. Manfred Funke, 15-46. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

GENOV, Nikolai. 2010. „Radical Nationalism in Contemporary Bulgaria.“ *Review of European Studies*, sv. 2, č. 2, 35-53.

GEORGIADOU, Vassiliki a Lamprini Rori. 2013. „Economic Crisis, Social and Political Impact. The New Rightwing Extremism in Greece.“ In *Anuari del conflicte social*.

GEORGIADOU, Vassiliki. 2013. „Populismus und Extremismus am rechten Rand – Der rasante Aufstieg der Goldenen Morgenröte im Krisenland Griechenland.“ In *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und*

arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit, eds. Ralf Melzer, Sebastian Serafin, 79-106. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

HAINSWORTH, Paul. 2000. *The Politics of the Extreme Right: From the Margins to the Mainstream*. London, New York: Pinter.

HRADEČNÝ, Pavel et al. 2009. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN.

CHARVÁT, Jan. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

IVALDI, Gilles. 2000. *L'extrême-droite en Europe occidentale*. Paris: Documentation Française.

JESSE, Eckhard a Tom Thieme. 2011. „Extremismus in den EU-Staaten. Theoretische und konzeptionelle Grundlagen.“ In *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Eckhard Jesse, Tom Thieme, 11-24. Wiesbaden: VS Verlag.

KAPETANYANNIS, Vassilis. 1991. „Neo-fascism in modern Greece.“ In *Neo-fascism in Europe*, eds. Luciano Cheles, Ronnie Fergusson a Michalina Vaughan, 191-210. London, New York: Longman.

KARAKOULAKI, Marianna. 2012. „‘Blood and Honour’: The Greek White Women’s Front.“ *Gender in Global Government Network*, 16. října 2012, dostupné z: <http://genderinglobalgovernancenetwork.net/comment/blood-and-honour-the-greek-white-womens-front/> (staženo 11. 12. 2012).

KARASOVÁ, Nikola. 2014. „Radikalizace řecké společnosti a vzestup politického extremismu v Řecku (2000-2012).“ Magisterská práce, vedoucí práce PhDr. Kateřina Králová, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova.

KARASOVÁ, Nikola. 2011. „Nikos Zachariadis a Komunistická strana Řecka během Metaxasovy diktatury.“ Bakalářská práce, vedoucí práce PhDr. Kateřina Králová, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova.

KOLOVOS, Giannis I. 2005. *Akra dexia ke rizospastiki dexia stin Ellada ke Dytiki Evropi (1974-2004)*. Athina: Pelasgos.

KRÁLOVÁ, Kateřina. 2013a. „Extrémní pravice (Zlatý úsvit) a řecký stranický systém.“ Příspěvek prezentován v Ústavu klasických studií FF MU, Brno, Česká republika, 18. dubna 2013.

KRÁLOVÁ, Kateřina. 2013b. „Současná krize a mobilizace společnosti: příklad Řecka.“ Příspěvek prezentován na Brněnském politologickém symposiu *Jih Evropy: politické a ekonomické dopady krize*, FSS MU, Brno, Česká republika, 6. května 2013.

LYRINTZIS, Christos. 2005. „The Changing Party System: Stable Democracy, Contested ‘Modernisation’.“ *West European Politics* 28, č. 2: 242-259.

- MAREŠ, Miroslav. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal.
- MARVAKIS, Athanasios et al. 2013. „I neolea dichni tov dromo – pros ta pou omos? I neolea ke akra dexia stin Ellada.“ *Friedrich Ebert Stiftung*.
- MELZER, Ralf a Sebastian Serafin. 2011. *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- MERKL, Peter H. 2003. „Stronger than Ever.“ In *Right-Wing Extremism in Twenty-First Century*, eds. Peter H. Merkl a Leonard Weinberg, 23-46. London, Portland: Frank Cass.
- MICHAS, Takis. 2002. *Unholy Alliance: Greece and Milosevic's Serbia*. College Station: Texas A&M University Press.
- MILIOPOULOS, Lazaros. 2011. „Extremismus in Griechenland.“ In *Extremismus in den EU-Staaten*, eds. Jesse Eckhard, Tom Thieme, 149-166. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- MONZAT, René a Jean-Yves Camus. 2004. „France: La consolidation du Front national.“ In *Extrême droite et national-populisme en Europe de l'Ouest: Analyse par pays et approches transversales*, eds. Pierre Blaise a Patrick Moreau, 235-260. Bruxelles: Centre de recherche et d'information socio-politiques.
- MUDDE, Cas. 2006. „Anti-System Politics.“ In *Developments in European Politics*, eds. Paul M. Heywood, Erik Jones, Martin Rhodes a Ulrich Sedelmeier. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- MUDDE, Cas. 2002. *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester: Manchester University Press.
- NAGY, András B., Támás Boros a Áron Varga. 2012. „Right-wing Extremism in Hungary.“ *Friedrich-Ebert Stiftung*, 1-14.
- PAPACOSMA, Victor S. 2007. „Ioannis Metaxas and the 'Fourth of August' Dictatorship in Greece.“ In *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of the South Eastern Europe*, ed. Bernd Jürgen Fischer, 165-198. West Lafayette: Purdue University Press.
- PAPPAS, Takis S. 2003. „The Transformation of the Greek Party System Since 1951.“ *West European Politics* 26, č. 2, 90-114.
- PIERIDIS, Konstantinos. 2009. „Changing Social Cleavages and the formation of Electoral Behaviour in Greece of the late “Metapolitefsis” (1996 – 2007).“ 4th Hellenic Observatory PhD Symposium, Panteion University of Social and Political Sciences, Athens, 19. února 2009, 1-25.

- PSARRAS, Dimitris. 2012. *I mavri vivlos tis Xrysis Avgis*. Athina: Polis.
- RAUTENBERG, Erardo Cristoforo. 2008. „Warum tragen Neonazis schwarz.weiß-rote Flaggen?“ Netz-gegen-Nazis.de, dostupné z: <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/die-farben-der-neonazis> (staženo 8. 7. 2014).
- SARTORI, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- SARTORI, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.
- SIRINELLI, Jean-François. „L'Extrême droite vient de loin.“ In *L'Extrême en Europe, Pouvoirs*, č. 87 (1998): 5-19.
- STEFANOVA, Boyka. 2009. „Ethnic Nationalism, Social Structure, and Political Agency: Explaining Electoral Support for the Radical Right in Bulgaria.“ *Ethnic and Racial Studies*, 1534-1556.
- STRMISKA, Maxmilián. 2001. „Protipřistěhovalecké xenofobní strany v evropském kontextu: Příspěvek k charakteristice xenofobních stranicko-politických formací.“ *Central European Political Studies Review* 3, č. 3, dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=70> (staženo 15. 5. 2014).
- STRMISKA, Maxmilián. 1998. „Demokracie, extremismus, antisystémová orientace.“ In *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, ed. Petr Fiala, 27-44. Brno: Masarykova univerzita.
- TODOROV, Antoniy. 2013. „The Extreme Right Wing in Bulgaria.“ *Fridrich Ebert Stiftung*, 1-13.
- TRANTAPHYLLOU, Dimitrios, „The enemy within: Golden Dawn and Greek society,“ *Open Democracy*, 8. října 2013, dostupné z: <http://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/dimitrios-triantaphyllou/enemy-within-golden-dawn-and-greek-society> (staženo 5. 2. 2014).
- TSIRAS, Stathis. 2012. *Ethnos & LA.O.S: Nea akra dexia ke laikismos*. Athina: Epikentro.
- VASILOPOULOU, Sofia a Daphne Halikiopoulou. 2013. „In the Shadow of Grexit: The Greek Election of 17 June 2012.“ *South European Society and Politics*, dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2013.779784> (staženo 24. 10. 2013).
- VITÁKOVÁ, Alena. 2010. „Metaxasova diktatura v Řecku (1936-1941).“ In *Historický obzor* 21, č. 3: 110-120.

WILLIAMS, Michelle Hale. 2011. „A new era for French far right politics? Comparing the FN under two Le Pens.“ *Análise Social*, sv. 46, č. 201, 679-695.

XENAKIS, Sappho. 2012. „A New Dawn? Change and Continuity in Political Violence in Greece.“ *Terrorism and Political Violence* 24, č. 3, 437-464.

Tisk

„AKEL: I Chrysi Avgi chrimatodotyse to ELAM,“ *Sofokleus.in*, 30. října 2013, dostupné z: <http://www.sofokleousin.gr/archives/145831.html> (staženo 8. 2. 2014).

„Anagki na antimetopisti i anexelegkti via,“ *Eleftherotypia*, 22. září 2013, dostupné z: <http://www.enet.gr/?i=arthra-sthles.el.home&id=387536> (staženo 4. 2. 2014).

„Analipsi evthynis apo tis „Machomenes Laikes Epanastatikes Dynamis“,“ *Eleftherotypia*, 16. listopadu 2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=398936> (staženo 5. 2. 2014).

„Apokalypsi: I Chrysi Avgi chrimatodotei kai to ELAM! Avto dilosan Kasidiaris kai Mattheopoulos!“ *To Thema Online*, 25. října 2013, dostupné z: <http://www.tothemaonline.com/politiki/apokalypsi-gia-xrimatodotisi-tou-elam-apo-ti-xrusi-augi> (staženo 8. 2. 2014).

„CasaPound Italy meets Golden Dawn at conference in Rome,“ *Demotix*, 29. listopadu 2013, dostupné z: <http://www.demotix.com/news/3376553/casapound-italy-meets-golden-dawn-conference-rome#media-3376362> (staženo 1. 5. 2014).

„Counterterrorism Police Unit discovers arsenal at ship-owner's home,“ *To Vima*, 16. října 2013, dostupné z: <http://www.tovima.gr/en/article/?aid=535041> (staženo 5. 2. 2014).

„Diakopi chrimatodotisis tis Chrysis Avgis apofasise i Vouli – 'Ochi' psifise o Glezos,“ *Ta Nea*, 18. prosince 2013, dostupné z: <http://www.tanea.gr/news/politics/article/5066017/stis-4-30-to-apogeyma-h-onomastikh-fanerh-pshfoforia-sthn-olomeleia-gia-anastolh-xrmatodothshs-xryshs-ayghs/> (staženo 4. 2. 2014).

„Eimaste i Chrysi Avgi tis Kypru leei to ELAM,“ *O Fileleftheros*, 20. září 2013, dostupné z: <http://www.philenews.com/el-gr/koinonia-eidiseis/160/162858/eimaste-i-chrysi-avg-i-tis-kyprou-leei-to-elam-video> (staženo 8. 2. 2014).

„Eklise o kyklos ton profylakiseon,“ *Kathimerini*, 13. července 2014, dostupné z: <http://www.kathimerini.gr/776069/article/epikairothta/ellada/eklise-o-kyklos-twn-profylakisewn> (25. 7. 2014).

„ELAM announces its candidate,“ *Cyprus Mail*, 1. ledna 2013, dostupné z: <http://archive.is/jAPUI> (staženo 8. 2. 2014).

„ELAM seeks to echo Golden Dawn’s success: Will Greek vote boost nationalism in Cyprus?“ International Coordination Committee PSEKA “Justice for Cyprus”, 13. května 2012, dostupné z: <http://news.pseka.net/index.php?module=article&id=12421> (staženo 8. 2. 2014).

„Fears in Germany as Golden Dawn moves in from Greece,“ *The Guardian*, 5. února 2013, dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/05/fears-germany-golden-dawn-greece> (staženo 8. 2. 2014).

„Galazia stratia: O ethnikistikos syndesmos tou Panagiotarou pou ekane epithesis se Alvanous,“ *I Efimerida*, 1. října 2013, dostupné z: <http://www.iefimerida.gr/news/124279/γαλάζια-στρατιά-ο-εθνικιστικός-σύνδεσμος-του-παναγιώταρου-που-έκανε-επιθέσεις-σε-αλβανού> (staženo 1. 7. 2014).

„Golden Dawn arrests take Greece into uncharted waters,“ *The Guardian*, 28. září 2013, dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/28/golden-dawn-arrests-greece-uncharted-waters> (staženo 6. 7. 2014).

„Golden Dawn’s ‘national awakening’ sessions“, *The Economist*, 4. března 2013, dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2013/03/greek-politics> (staženo 28. 12. 2013).

„Greece cuts state funds for far-right Golden Dawn party,“ *BBC News*, 22. října 2013, dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-24633611> (staženo 4. 2. 2014).

„Greece's neo-Nazi Golden Dawn goes global with political ambitions,“ *The Guardian*, 1. dubna 2013, dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2013/apr/01/greece-golden-dawn-global-ambitions> (staženo 8. 2. 2014).

„Greek anti-fascist protesters 'tortured by police' after Golden Dawn clash,“ *The Guardian*, 9. října 2012, dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/oct/09/greek-antifascist-protesters-torture-police> (staženo 16. 4. 2013).

„Greek villagers block Golden Dawn food handout on Thassos,“ *BBC News*, 1. dubna 2013, dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-21993681> (staženo 16. 4. 2013).

„Griechische Neonazis in Nürnberg,“ *Der Spiegel*, 4. února 2013, dostupné z: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-90848685.html> (staženo 8. 2. 2014).

„Immigrants as scapegoats,“ *The Economist*, 6. října 2012, dostupné z: <http://www.economist.com/node/21564261> (staženo 16. 4. 2013).

„Kata tis forologisis ton plioiktiton i Chrysi Avgi,“ *News 247*, 6. listopadu 2012, dostupné z: http://news247.gr/eidiseis/politiki/kata_ths_forologhshs_twn_ploiokthtwn_h_xrysh_ayg_h.1998585.html (staženo 5. 2. 2014).

„New York Times: I Chrysi Avgi idrythike me diatagi tou diktatora Papadopoulou,“ *I Efimerida*, 19. listopadu 2012, dostupné z: <http://www.iefimerida.gr/news/77378/new-york-times-η-χρυσή-αυγή-ιδρύθηκε-με-διαταγή-του-δικτάτορα-παπαδόπουλου> (staženo 6. 2. 2014).

„Poios einai o Anastasios Pallis, o efoplastis pou erevnatai gia schesis me th Chrysi Avgi,“ *Imerisia*, 16. října 2013, dostupné z: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26510&subid=2&pubid=113131408> (staženo 25. 7. 2014).

„To Savvato i apologia tou 45chronou gia ti dolofonia tou P. Fyssa“, *Kathimerini*, 18. září 2013, dostupné z: <http://www.kathimerini.gr/53731/article/epikairothta/ellada/to-savvato-h-apologia-toy-45xronoy-gia-th-dolofonia-toy-p-fyssa> (staženo 5. 2. 2014).

„To STOP stous Tyrannoktonous, odigos gia tin Chrysi Avgi, lei i Komision,“ *Kathimerini*, 16. dubna 2013, dostupné z: http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_16/04/2013_494153 (staženo 16. 4. 2013).

„Two Golden Dawn members killed in drive-by shooting outside Athens office“, *The Guardian*, 1. listopadu 2013, dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/01/golden-dawn-killed-shooting-athens> (staženo 5. 2. 2014).

„Via Chrysis Avgis on camera,“ *Kathimerini*, 8. června 2012, dostupné z: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_2_08/06/2012_484750 (staženo 23. 4. 2013).

„Vouli: Kratisan enos leptou sigi sti mnimi tou Pavlou Fyssa otan efyge i Chrysi Avgi,“ *Protothema.gr*, 19. září 2013, dostupné z: <http://www.protothema.gr/politics/article/312021/eisodos-proklisi-tis-hrusis-augis-sti-vouli-simera/> (staženo 5. 2. 2014).

„Watching Swedish neo-nazis supporting the Golden Dawn,“ *Vice*, dostupné z: http://www.vice.com/en_se/read/watching-swedish-neo-nazis-supporting-the-golden-dawn (staženo 7. 7. 2014).